

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин і права
Кафедра германської філології та перекладознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА РОБОТА

магістр

Освітній рівень

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 035 Філологія
Шифр і назва спеціальності

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно)

на тему: **Когнітивні аспекти перекладу художнього тексту
(на матеріалі твору дж. Грішема «Rogue Lawyer»)**

Шифр 22151

Виконала:
студентка 2 курсу, група ФПАмз-22-1 _____ Н.А. Гончар
Підпис

Керівник:
д-р філол н., проф. _____ Ю.П. Бойко
Підпис

Нормоконтроль:
к. пед. н., доцент _____ О.О. Мацюк
Підпис

До захисту допускаю:

Зав. кафедри професор Бойко Ю.П.

«_____» _____ 2023 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	міжнародних відносин і права
Кафедра	германської філології та перекладознавства
Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша - англійська
Освітня програма	Германська філологія та перекладознавство: англійська мова та друга іноземна мова

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Юлія БОЙКО

« 7 » березня 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ ДИПЛОМНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Гончар Наталії Анатоліївни

1. Тема роботи Когнітивні аспекти перекладу художнього тексту (на матеріалі твору Дж. Грішема «Rogue Lawyer»)

2. Керівник роботи Бойко Юлія Петрівна, д.філол.н., професор

Дата видачі завдання 06 березня 2023 р.

Затверджено наказом ректора університету від «15» серпня 2023 р. № 30

3. Вихідні дані до роботи: *мета* полягає у висвітленні когнітивних особливостей перекладу на основі аналізу концептуальних відмінностей мови-джерела і мови перекладу, які впливають на спосіб розгортання думки, зокрема на репрезентацію мовного матеріалу у порівнюваних мовах.

Об'єктом дослідження є процес мовного посередництва, який не вкладається в канони стандартних уявлень про переклад, але зумовлений когнітивними аспектами перекладу. При цьому а ргіогі розуміється, що структура та семантика вихідного тексту відрізняються від перекладеного тексту на підставі того, що існують суттєві відмінності у ментальності носіїв цих мов.

Предмет взаємодія культур і картин світу на мікро- та макрорівнях оригінального твору із проекцією та переклад та встановлення способів максимального збереження прагматики вихідного твору при перекладі на цільову мову.

Матеріал дослідження текст твору Джона Грішема «Rogue Lawyer» у перекладі на українську мову Т. Ткалюком.

4. Перелік завдань, які потрібно розробити:

- встановити особливості формування когнітивних структур у свідомості людини;
- описати розбіжності та подібності у формуванні картини світу у різних культурах;
- виявити характер взаємодії когнітивних структур у перекладі;
- описати когнітивні структури перекладацького дискурсу, включаючи речення як головний конструктивний елемент тексту;
- визначити стратегії перекладу з точки зору когнітивних структур;
- здійснити аналіз перекладу, вказавши на розбіжності у картинах світу різних культур.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН І ГРАФІК ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА

Назва етапів написання дипломної роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
Аналіз наукових першоджерел за темою і складання бібліографії	Березень 2023 р.	<i>виконано</i>
Написання теоретичного розділу роботи (розділ 1)	Квітень – травень 2023 р.	<i>виконано</i>
Добір фактичного матеріалу за темою дослідження	Червень – липень 2023 р.	<i>виконано</i>
Аналіз дібраного мовного матеріалу	Вересень 2023 р.	<i>виконано</i>
Апробація дослідження шляхом участі у конференціях та проведення наукових семінарів	Жовтень – листопад 2023 р.	<i>виконано</i>
Проведення перекладацького аналізу об'єкта дослідження.	Листопад 2023 р.	<i>виконано</i>
Написання практичного розділу роботи	11 – 30 листопада 2023 р.	<i>виконано</i>
Захист переддипломної практики (укладання глосарію термінів)	17 листопада 2023 р.	<i>виконано</i>
Написання Вступу і Висновків дослідження, подання завершеної кваліфікаційної роботи науковому керівнику для попереднього читання.	1 грудня 2023 р.	<i>виконано</i>
Попередній захист кваліфікаційної роботи і подання чорнового варіанту кваліфікаційної роботи магістра на кафедрі	7 грудня 2023 р.	<i>виконано</i>
Подання кінцевого варіанту кваліфікаційної дипломної роботи на кафедрі	15 грудня 2023 р.	<i>виконано</i>
Оформлення документації (відгуки, рецензії, висновок керівника, результати перевірки на антиплагіат)	15 грудня – 22 грудня 2023 р.	<i>виконано</i>
Підготовка презентації до захисту кваліфікаційної роботи, допуск завідувачем кафедри до захисту	18 – 22 грудня 2023 року	<i>виконано</i>
Захист кваліфікаційної роботи магістра	26 – 30 грудня 2023 р.	<i>виконано</i>

Студент

(підпис)

Наталія ГОНЧАР

(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Керівник роботи

(підпис)

Юлія БОЙКО

(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено зав. кафедри

(підпис)

Юлія БОЙКО

(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Анотація

Гончар Н. А. Когнітивні аспекти перекладу художнього тексту (на матеріалі твору Дж. Грішема «Rogue Lawyer»).

У магістерській роботі «Когнітивні аспекти перекладу художнього тексту (на матеріалі твору Дж. Грішема «Rogue Lawyer») досліджено складні питання перекладу з погляду когнітивної лінгвістики та міжкультурної комунікації. Розглянуто поняття мовної та концептуальної картин світу, які притаманні кожній культурі. Проаналізовано відмінні особливості у когнітивних аспектах обох мов, що спостерігаються при перекладі. Доведено, що різні перекладацькі трансформації та інші стратегії перекладу допомагають відтворити текст перекладу згідно картини світу, яка притаманна народу.

Ключові слова: концепт, когнітивна лінгвістика, картина світу, дискурс-аналіз, макроструктури, мікроструктури, перекладацькі трансформації.

Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю глибокого розуміння та вивчення когнітивних аспектів перекладу речень у сучасному міжкультурному контексті, зокрема, у відображенні змін у мікроструктурі та макроструктурі дискурсу. Вибір теми дозволяє визначити значущі виклики, пов'язані з культурними розбіжностями та інтерконтекстуальними аспектами перекладу, та вивчити їх вплив на різні рівні структур мови.

Об'єктом дослідження є процес мовного посередництва, який не вкладається в канони стандартних уявлень про переклад, але зумовлений когнітивними аспектами перекладу. При цьому а пріорі розуміється, що структура та семантика вихідного тексту відрізняються від перекладеного тексту на підставі того, що існують суттєві відмінності у ментальності носіїв цих мов.

Предметом є взаємодія культур і картин світу на мікро- та макрорівнях оригінального твору із проекцією та переклад та встановлення способів максимального збереження прагматики вихідного твору при перекладі на цільову мову.

Мета магістерської роботи полягає у висвітленні когнітивних

особливостей перекладу на основі аналізу концептуальних відмінностей мови-джерела і мови перекладу, які впливають на спосіб розгортання думки, зокрема на репрезентацію мовного матеріалу у порівнюваних мовах.

Поставлена мета зумовлює вирішення таких **завдань**:

- 1) Встановити особливості формування когнітивних структур у свідомості людини;
- 2) описати розбіжності та подібності у формуванні картини світу у різних культурах;
- 3) виявити характер взаємодії когнітивних структур у перекладі;
- 4) описати когнітивні структури перекладацького дискурсу, включаючи речення як головний конструктивний елемент тексту;
- 5) визначити стратегії перекладу з точки зору когнітивних структур;
- 6) здійснити аналіз перекладу, вказавши на розбіжності у картинах світу різних культур.

Матеріалом дослідження є текст твору Джона Грішема «Rogue Lawyer» у перекладі на українську мову Т.Ткалюк.

Методи дослідження: матеріал і основні завдання дослідження зумовили необхідність застосування наступних методів: механічної вибірки, індукції та дедукції, систематизації, лінгвостилістичний, перекладацько- трансформаційний та метод кількісного аналізу.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Формування когнітивних структур у свідомості людини пов'язане з її здатністю сприймати, обробляти та зберігати інформацію. Цей процес розвивається внаслідок взаємодії із зовнішнім середовищем, навколишніми людьми, вивченням мови та культури. Ключовою рисою є індивідуальність когнітивних структур, оскільки кожна людина формує їх унікальним чином.

2. Культурні розбіжності визначають специфічні особливості у формуванні когнітивних картин світу. Різні системи цінностей, традиції, релігійні погляди та інші фактори впливають на сприйняття світу. Подібності можуть виникати при спільних аспектах культур, але індивідуальні особливості

завжди визначають унікальність когнітивних структур.

3. Концептуальний підхід до перекладу, що ґрунтується на методі концептуального аналізу тексту, ставить перед собою завдання виявлення та збереження ключових концептів перекладу, врахування авторської концепції, точність у відтворенні мовно-стилістичних особливостей оригіналу, а також уважне зіставлення з мовною та концептуальною картинами світу реципієнта для досягнення адекватності перекладу.

4. Опис когнітивних структур перекладацького дискурсу, зосереджений на ролі речень як фундаментальних одиниць тексту, розкриває важливі аспекти взаємодії мов та культур у процесі перекладу, враховуючи макро- і мікроструктури дискурсу.

5. Основні стратегії перекладу, зорієнтовані на когнітивні структури, включають лексичні й граматичні трансформації, а також стратегію одомашнення. Виявлені лексичні та граматичні зміни, такі як конкретизація, генералізація, перестановка та інші, вказують на значущі аспекти перекладу.

6. Аналіз текстових фрагментів оригіналу та перекладу виявив різниці у граматичних та лексичних аспектах між англійською та українською мовами, зокрема у вживанні артиклів, модальних дієслів, конструкцій умовних та складносурядних речень. Крім того, концептуальний аналіз підкреслює важливість розуміння культурних та ментальних особливостей обох мов для успішного перекладу.

У першій частині магістерської роботи досліджено формування когнітивних структур у свідомості людини, розбіжності та подібності у створенні картини світу, взаємодію когнітивних структур у перекладі, а також характеристики та стратегії перекладу у контексті когнітивних структур.

Друга частина роботи вміщує в собі аналіз перекладу дібраних 26 фрагментів, дібраних із тексту. В цьому розділі проводиться дискурс-аналіз а рівні мікроструктур та макроструктур тексту оригіналу та вихідного тексту, а також дослідження трансформацій, які були здійсненні перекладачем.

Summary

Honchar N.A. Cognitive Aspects of Translation of a Literary Text (based on the novel by J. Grisham «Rogue Lawyer»)

In the master's thesis «Cognitive Aspects of Translation of a Literary Text (based on the novel by J. Grisham «Rogue Lawyer»)» the complex issues of translation are explored from the point of view of cognitive linguistics and intercultural communication. The concepts of linguistic and conceptual worldviews inherent in each culture are considered. The distinctive features in the cognitive aspects of both languages observed in translation are analysed. It is proved that various translation transformations and other translation strategies help to reproduce the translation text in accordance with the world picture inherent in the people.

Key words: concept, cognitive linguistics, world view, discourse analysis, macrostructures, microstructures, translation transformations.

The relevance of this study is due to the need for a deep understanding and research of the cognitive aspects of sentence translation in the modern intercultural context, in particular, in reflecting changes in the microstructure and macrostructure of discourse. The choice of the topic is aimed at identifying significant challenges related to cultural differences and intercontextual aspects of translation and studying their impact on different levels of language structures.

The object of research is the process of language mediation, which does not fit into the canons of standard ideas about translation, but is conditioned by the cognitive aspects of translation. At the same time, a priori is understood that the structure and semantics of the source text differ from the translated text on the basis that there are significant differences in the mentality of the speakers of these languages.

The subject is the interaction of cultures and paintings of the world on the micro and macro levels of the original work with projection and translation and the establishment of ways to maximize the preservation of the pragmatics of the original work when translated into the target language.

The aim of the master's thesis is to analyse in depth the cognitive aspects of

sentences functioning in the human mind, including their perception, understanding and interpretation, and to identify the impact of these factors on changes in microstructures and macrostructures in the context of translation, in particular at the lexical and syntactic level.

The set aim requires the following **objectives**:

- 1) to determine the peculiarities of the formation of cognitive structures in the human mind;
- 2) to describe the differences and similarities in the formation of a picture of the world in different cultures;
- 3) to identify the nature of the interaction of cognitive structures in translation;
- 4) to describe the cognitive structures of the translated discourse, including the sentence as the main constructive element of the text;
- 5) to identify translation strategies in terms of cognitive structures;
- 6) to analyse the translation, pointing out the differences in the worldviews of different cultures.

The material of the study is the text of John Grisham's work "Rogue Lawyer" translated into Ukrainian by T. Tkalyuk.

Research methods: the material and main objectives of the study necessitated the use of the following methods: continuous sampling, induction and deduction, systematisation, linguistic and stylistic, translation and transformation, and quantitative analysis.

The main points to be defended:

1. The formation of cognitive structures in a person's mind is related to their ability to perceive, process and store information. This process develops as a result of interaction with the environment, other people, language and culture. The key feature is the individuality of cognitive structures, as each person forms them in a unique way.
2. Cultural differences determine specific features in the formation of cognitive pictures of the world. Different value systems, traditions, religious beliefs and other factors influence the perception of the world. Similarities may arise in common aspects

of cultures, but individual characteristics always determine the uniqueness of cognitive structures. The conceptual approach to translation, based on the method of conceptual analysis of the text, aims to identify and preserve the key concepts of the translation, take into account the author's concept, accurately reproduce the linguistic and stylistic features of the original, and carefully compare them with the recipient's linguistic and conceptual worldview to achieve adequate translation.

3. The description of the cognitive structures of the translated discourse, focusing on the role of sentences as fundamental units of the text, reveals important aspects of the interaction of languages and cultures in the process of translation, taking into account the macro- and microstructures of the discourse.

4. The main translation strategies that focus on cognitive structures include lexical and grammatical transformations, as well as domestication strategies. Identified lexical and grammatical changes, such as concretisation, generalisation, transposition and others, indicate significant aspects of translation.

5. The analysis of the text fragments of the original and the translation has revealed differences in grammatical and lexical aspects between English and Ukrainian, in particular in the use of articles, modal verbs, conditional and compound sentence constructions. In addition, the conceptual analysis emphasises the importance of understanding the cultural and mental characteristics of both languages for successful translation.

The first part of the master's thesis examines the formation of cognitive structures in human consciousness, differences and similarities in the creation of a world picture, the interaction of cognitive structures in translation, as well as the characteristics and strategies of translation in the context of cognitive structures.

The second part of the paper contains an analysis of the translation of 26 fragments selected from the text. In this section, the discourse analysis is conducted at the level of microstructures and macrostructures of the source and target texts, as well as the study of transformations made by the translator.

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА	16
1.1. Когнітивна лінгвістика: основні поняття та підходи.....	16
1.2. Художній концепт в англomовному дискурсі.....	20
1.3. Визначення та формування картини світу у когнітивній лінгвістиці	28
1.4. Когнітивна організація оригіналу й перекладу	32
1.5. Концептуальний аналіз у контексті когнітивного перекладознавства: важливість та підходи	36
1.6. Реорганізація вихідної матриці тексту при перекладі за допомогою перекладацького інструментарію	43
Висновки до Розділу 1.....	49
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ: ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОРІВНЯ ТА МАКРОРІВНЯ НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ ДЖОНА ГРІШЕМА «АДВОКАТ НЕГІДНИКІВ»	52
2.1. Реалізація художнього концепту в перекладі: експлікація та вербальна об'єктивація	53
2.3. Синтаксична вербалізація на рівні словосполучення	70
2.4. Зіставлення ментальних картин світу на рівні синтаксису.....	74
2.5. Концептуальні профілі дискурсивних маркерів	77
Висновки до Розділу 2.....	86
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	88
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92

ВСТУП

У сфері перекладознавства когнітивна лінгвістика стала важливою основою для розуміння складної взаємодії між мовою, мисленням і культурою. Когнітивне перекладознавство заглиблюється в когнітивні процеси, пов'язані з передачею значення між мовами, досліджуючи, як лінгвістичні та культурні нюанси формують переклад концептів.

Культурні перспективи впливають не лише на використання мови, а й на концептуальні рамки, що лежать в основі вираження значення. У контексті перекладу розуміння цих різноманітних світоглядів набуває вирішального значення для точної передачі задуму та збереження культурного багатства вихідного тексту.

Концептуальний аналіз у рамках когнітивного перекладознавства відіграє ключову роль у вивченні того, як абстрактні поняття представлені та оброблені в мові. Це передбачає ретельне вивчення ментальних структур і когнітивних механізмів, що беруть участь у розумінні та вираженні концептів, а також розуміння того, як ці процеси впливають на переклад абстрактних і культурно зумовлених ідей.

Інтеграція когнітивної лінгвістики, дослідження різноманітних культурних світоглядів і застосування концептуального аналізу в сукупності сприяють тонкому розумінню когнітивних вимірів, притаманних перекладу. Враховуючи ці фактори, науковці в цій галузі прагнуть поглибити наше розуміння складних процесів, пов'язаних із передачею смислу між мовами та культурами. Врахування таких когнітивних перспектив підвищує ефективність перекладацької практики та сприяє глибшому розумінню багатого полотна мовного та культурного розмаїття.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю глибокого розуміння та вивчення когнітивних аспектів перекладу речень у сучасному міжкультурному контексті, зокрема, у відображенні змін у мікроструктурі та макроструктурі дискурсу. Вибір теми дозволяє визначити значущі виклики,

пов'язані з культурними розбіжностями та інтерконтекстуальними аспектами перекладу, та вивчити їх вплив на різні рівні структур мови

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота пов'язана з проблематикою наукової теми кафедри германської філології та перекладознавства «Проблеми лексико-граматичної семантики, прагматики та стилістики в когнітивно-дискурсивній парадигмі».

Об'єктом дослідження є процес мовного посередництва, який не вкладається в канони стандартних уявлень про переклад, але зумовлений когнітивними аспектами перекладу. При цьому а пріорі розуміється, що структура та семантика вихідного тексту відрізняються від перекладеного тексту на підставі того, що існують суттєві відмінності у ментальності носіїв цих мов.

Предметом є взаємодія культур і картин світу на мікро- та макрорівнях оригінального твору із проекцією та переклад та встановлення способів максимального збереження прагматики вихідного твору при перекладі на цільову мову.

Мета магістерської роботи полягає у висвітленні когнітивних особливостей перекладу на основі аналізу концептуальних відмінностей мови-джерела і мови перекладу, які впливають на спосіб розгортання думки, зокрема на репрезентацію мовного матеріалу у порівнюваних мовах.

Поставлена мета дослідження зумовила виконання таких **завдань**:

- 1) встановити особливості формування когнітивних структур у свідомості людини;
- 2) описати розбіжності та подібності у формуванні картини світу у різних культурах;
- 3) виявити характер взаємодії когнітивних структур у перекладі;
- 4) описати когнітивні структури перекладацького дискурсу, включаючи речення як головний конструктивний елемент тексту;
- 5) визначити стратегії перекладу з точки зору когнітивних структур;
- 6) здійснити аналіз перекладу, вказавши на розбіжності у картинах світу різних культур.

Матеріалом дослідження є текст твору Джона Грішема «Rogue Lawyer» у перекладі на українську мову Т.Ткалюк.

Методи дослідження: матеріал і основні завдання дослідження зумовили необхідність застосування наступних методів: суцільної вибірки, індукції та дедукції, систематизації, лінгвостилістичний, перекладацько- трансформаційний та метод кількісного аналізу.

Основні положення, що виносяться на захист:

1. Формування когнітивних структур у свідомості людини пов'язане з її здатністю сприймати, обробляти та зберігати інформацію. Цей процес розвивається внаслідок взаємодії із зовнішнім середовищем, навколишніми людьми, вивченням мови та культури. Ключовою рисою є індивідуальність когнітивних структур, оскільки кожна людина формує їх унікальним чином.

2. Культурні розбіжності визначають специфічні особливості у формуванні когнітивних картин світу. Різні системи цінностей, традиції, релігійні погляди та інші фактори впливають на сприйняття світу. Подібності можуть виникати при спільних аспектах культур, але індивідуальні особливості завжди визначають унікальність когнітивних структур.

3. Концептуальний підхід до перекладу, що ґрунтується на методі концептуального аналізу тексту, ставить перед собою завдання виявлення та збереження ключових концептів перекладу, врахування авторської концепції, точність у відтворенні мовно-стилістичних особливостей оригіналу, а також уважне зіставлення з мовною та концептуальною картинами світу реципієнта для досягнення адекватності перекладу.

4. Опис когнітивних структур перекладацького дискурсу, зосереджений на ролі речень як фундаментальних одиниць тексту, розкриває важливі аспекти взаємодії мов та культур у процесі перекладу, враховуючи макро- і мікроструктури дискурсу.

5. Основні стратегії перекладу, зорієнтовані на когнітивні структури, включають лексичні й граматичні трансформації, а також стратегію одомашнення. Виявлені лексичні та граматичні зміни, такі як конкретизація, генералізація,

перестановка та інші, вказують на значущі аспекти перекладу.

6. Аналіз текстових фрагментів оригіналу та перекладу виявив різниці у граматичних та лексичних аспектах між англійською та українською мовами, зокрема у вживанні артиклів, модальних дієслів, конструкцій умовних та складносурядних речень. Крім того, концептуальний аналіз підкреслює важливість розуміння культурних та ментальних особливостей обох мов для успішного перекладу.

Наукова новизна полягає у вивченні того, як різні культурні картини світу впливають на когнітивні аспекти перекладу на лексико-синтаксичному рівні, зосереджуючись на мікро- та макроструктурах тексту.

Теоретична цінність представленої магістерської роботи виявиться у розширенні знань про когнітивні аспекти перекладу на лексико- синтаксичному рівні через детальне вивчення концепту, когнітивної лінгвістики та картини світу в контексті перекладацьких трансформацій.

Практична цінність роботи полягає в тому, що результати, отримані в ході проведеного дослідження, можуть бути використані в теоретичному курсі теорії і практики перекладу та на заняттях з порівняльного мовознавства.

Апробація роботи.

1. Гончар Н. «Синтаксичий концепт: за і проти». Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр. студентів і молодих вчених. Хмельницький : Поліdruk, 2023. Вип.1. С 20-23.

2. Гончар Н. «Когнітивні стратегії у вирішенні перекладацьких завдань на рівні окремих речень». Нові тенденції у перекладознавстві, філології та лінгводидактиці у контексті глобалізаційних процесів: матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Тернопіль: ТНПУ, 2023. С. 58-59.

3. Boiko Y., Honchar N. «Cognitive aspects of translation: a linguocultural concept». IV International scientific and practical conference «Researching Advanced Horizons of Global Progress: Challenges and Innovative Concepts». Seville, Spain: International Scientific Unity. 2023.

Обсяг і структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів із

висновками до них, загальних висновків та списку використаних джерел. Основний зміст дослідження складає 79 сторінок. Повний обсяг дослідження – 86 сторінок.

У **першій частині** магістерської роботи досліджено формування когнітивних структур у свідомості людини, розбіжності та подібності у створенні картини світу, взаємодію когнітивних структур у перекладі, а також характеристики та стратегії перекладу у контексті когнітивних структур.

Друга частина роботи вміщує в собі аналіз перекладу дібраних 26 фрагментів, дібраних із тексту. В цьому розділі проводиться дискурс-аналіз на рівні мікроструктур та макроструктур тексту оригіналу та вихідного тексту, а також дослідження трансформацій, які були здійсненні перекладачем.

Висновки містять узагальнену інформацію про результати дослідження, а також список використаних джерел у кількості 54 позицій, що включає джерела використаних джерел та ілюстративний матеріал.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

1.1. Когнітивна лінгвістика: основні поняття та підходи

Мова розглядається як соціальне явище, нерозривно пов'язане з культурою та історією її носіїв. Основна увага приділяється індивідуальності мовця, яка розкривається через вивчення мови. По суті, мова відображає сутнісне ядро мовця, його мотивації та систему цінностей. Мова пронизує всі когнітивні процеси й створює нові ментальні простори. Проблема взаємодії мови, особистості та культури не є новою, її аналізували ще В. фон Гумбольдт та О. Потебня.

Наприкінці 20-го століття відбулася зміна парадигми наукових досліджень, в результаті чого значний акцент було зроблено на проблемах функціональної та когнітивної лінгвістики. У центрі наукових досліджень опинилася людина як творець висловлювань. Когнітивна лінгвістика, відносно молодий напрям у лінгвістичній науці, стрімко розвивається і привертає увагу все більшої спільноти лінгвістів [32, с. 142]. Проте, серед дослідників досі бракує узгодженої репрезентації як в оцінці, так і у визначенні сутності та природи когнітивного вектора.

У вітчизняному мовознавстві проблемами когнітивної лінгвістики займаються М. Болдирєв, О. Воробйова, С. Жаботинська, А. Зеленько, О. Кубрякова, В. Манакін, Т. Монахова, З. Попова, Т. Радзієвська, М. Кочерган, О. Селіванова та ін. Когнітивна лінгвістика породжує різні думки серед вчених: одні висловлюють позитивні погляди, а інші займають негативну сторону. Одні вчені сприймають когнітивну лінгвістику як невід'ємну складову антропоцентричної парадигми, інші – як автономну парадигму в лінгвістиці.

Когнітивна лінгвістика – інтегральна наука про когнітивні процеси у свідомості людини, що забезпечують мислення та пізнання навколишнього світу [47, с. 35]. Когнітологія досліджує моделі свідомості, пов'язані з процесами

пізнання, з набуттям, виробленням, використанням, зберіганням, передаванням індивідом знань, а також з обробленням та трансформацією інформації, яка надходить до людини різними шляхами, з прийняттям рішень на основі цієї інформації, розумінням людської мови, побудовою логічних умовиводів, аргументацією та з іншими видами пізнавальної діяльності [32, с. 143].

Когнітивна лінгвістика має на меті з'ясувати зв'язок і взаємодію між мовними структурами та людською свідомістю. Вивчаючи тонкощі цієї взаємозалежності, когнітивні лінгвісти прагнуть сформулювати пояснення того, як функціонує світ, глибинні причини різних фізичних, фізіологічних і психічних явищ і процесів, а також подальших наслідків, що з них випливають.

Основним підходом у когнітивній лінгвістиці є концептуальний аналіз. Концептуальний аналіз передбачає розчленування абстрактних імен або концептів, які є основою для найпоширеніших контекстів слова, формуючи таким чином його когнітивну карту. Кінцевою метою концептуального аналізу є побудова концептуальної моделі, що репрезентує інформаційний фрагмент, зафіксований мовним знаком. Для цього елементи значення мають бути системно організовані, згруповані та пов'язані між собою [50, с. 42].

Концептуальні структури, такі як пропозиції, фрейми, сітки, прототипні моделі та інші, слугують для цього інструментами, причому фрейми та прототипні моделі вважаються фундаментальними структурами.

У сучасній когнітивній лінгвістиці, термін «концепт» стає важливим і все більше використовується для позначення ментальних репрезентацій когніції, що вивчаються дослідниками. Важливо відзначити, що концепт не має жорсткого визначення, і його трактування істотно змінюється в різних наукових школах та серед різних дослідників. Оскільки концепт має подвійну природу – як ментальний і лінгвістичний об'єкт, це створює простір для різноманітних тлумачень і сприяє розмаїттю підходів у даній області [8].

В. Карасик наводить низку підходів до концептів, розвинутих різними науковцями:

- концепт – ідея, що включає абстрактні, конкретно-асоціативні та

емоційно-оціночні ознаки, а також спресовану історію поняття;

- концепт – особистісне осмислення, інтерпретація об'єктивного значення і поняття як змістовного мінімуму значення;
- концепт – це абстрактне наукове поняття, вироблене на базі конкретного життєвого поняття;
- концепт – сутність поняття, явища у своїх змістовних формах – в образі, понятті, символі;
- концепт – своєрідні культурні гени, що входять до генотипу культури, інтегровані функціонально-системні, багатовимірні (як мінімум тривимірні) ідеалізовані формоутворення, що спираються на поняттєвий або псевдопоняттєвий базис [43, с. 12-13].

Концепт не завжди слугує прямим заміником матеріальних об'єктів, натомість він може позначати певні аспекти чи дії, пов'язані з реальними об'єктами. Концепти, будучи ідеальними за своєю природою, кодуються у свідомості за допомогою одиниць універсального предметного коду. Ці одиниці володіють предметно-образною якістю, тобто мають чуттєвий характер. Універсальність цих кодів зумовлена тим, що ними володіє кожен носій мови, хоча й з індивідуальними варіаціями. Універсальний предметний код кожної людини відображає її унікальний суб'єктивний чуттєвий досвід, набутий протягом життя за допомогою органів чуття.

Концепт у свідомості людини виникає в результаті діяльності, досвідного пізнання світу, соціалізації та має свої складові:

- чуттєвий досвід;
- розумові операції з вже присутніми в його свідомості концептами;
- предметна діяльність людини;
- мовленнєве знання;
- свідоме пізнання мовленнєвих одиниць [27, с. 10].

По суті, концепт є ментальним конструктом, що становить фундаментальну одиницю в ментальному коді індивіда. Він має відносно

організовану внутрішню структуру, що становити собою результат когнітивної діяльності як індивіда, так і суспільства.

Когнітивна лінгвістика трактує концепти як носіїв структурованих знань, а структуру представлення концепту заведено називати фреймом.

О. Селіванова визначає фрейм у когнітивному плані як організовану одиницю знання, що складається з окремих компонентів та їхніх взаємозв'язків. У межах цього фрейму виокремлюють різні елементи, такі як оцінки, індикатори фактичної ситуації, культурні уявлення, прагматичні міркування та енциклопедичні знання. Ці компоненти задокументовані як у пропозиційних, так і в кінцевих частинах, разом з концептуальними планами, які слугують вказівками для використання фрейму [26, с. 9].

Т. ван Дейк визначає фрейм як одиницю знання, зосереджену навколо певного концепту [39, с. 385]. Він виступає універсальною категорією, яка інтегрує різноманітні знання людини, набуті в процесі пізнання, консолідуючи інформацію про взаємозв'язки, використання та поведінку різних об'єктів і явищ. Ці одиниці знань, відомі як фрейми, зберігаються в пам'яті, формуючи чітку концептуальну структуру як у лінгвістичному (взаємопов'язані словесні конструкції), так і в екстралінгвістичному (вправна навігація в ситуаціях) вимірах досвіду [23, с. 119]. Науковці наголошують на значенні фреймових структур, підкреслюючи їхню роль у розумінні та організації інформації [20, с. 100].

У сучасному дискурсі набирає обертів дискусія про те, чи є концепти та фрейми одиницями однакового чи різного рівня узагальнення. Це питання стає дедалі суперечливішим, оскільки деякі погляди розглядають їх як повні або часткові термінологічні синоніми, а в деяких випадках фрейми розглядаються як підтип концептів або навпаки. Відсутність загальноприйнятих дефініцій зумовлена складною природою цих об'єктів когнітивно-лінгвістичного аналізу та нюансами їхньої структури.

Мовна свідомість індивіда функціонує як динамічно функціонуючий ментальний простір, що характеризується сукупністю концептів і

взаємопов'язаних структур знань, таких як фрейми та когнітивні категорії. У межах лінгвокогнітивного підходу концепт визначається як ментальна репрезентація сприйнятого об'єкта з реального або уявного світу [5].

Безперечно, зв'язок між фреймом і концептом можна розуміти діалектично. Цей зв'язок виникає, по-перше, через те, що обидва концепти належать до рівня репрезентації знань у свідомості носіїв певної мови, а по-друге, через їх спільне функціонування в ментальному середовищі. Однак, існує традиційне тлумачення, яке виокремлює концепт як цілісну одиницю з власною структурою. На противагу цьому, концепт розглядається як мінімальна і, відповідно, неподільна одиниця, що репрезентує вербальну базу знань носіїв мови. Натомість фрейм характеризується більш-менш складною структурою і не відповідає параметру неподільності [5, с. 225].

Отже, концепт – це загальна ідея або поняття, яке представляє собою сукупність знань, стереотипів, асоціацій та емоцій, пов'язаних із певним поняттям або об'єктом. Тим часом, фрейм – це структурована система знань, яка включає в себе ключові характеристики, атрибути та відносини, пов'язані з конкретним типом ситуацій чи об'єктів. Фрейм визначає рамки для тлумачення і розуміння концепцій чи подій.

1.2. Художній концепт в англомовному дискурсі

Когнітивний аспект осягнення художнього тексту сприймається як складний семантичний знак, що відображає авторське осмислення дійсності та проявляється у формі індивідуально-авторського світобачення. Така перспектива дозволила сучасній лінгвістиці включити у сферу своєї діяльності інтерпретацію унікальної авторської концепції.

У зв'язку з цим важливого значення набуло введення одиниці в царині мови та мислення – художнього концепту. Художній концепт визначається як одиниця художньої свідомості письменника, нерозривно пов'язана з особистим розумінням та образним відображенням автором певної сутності предметів чи

явищ.

Художні концепти слугують художнім виявом світогляду письменника, виникають у результаті взаємодії індивідуальних творчих здібностей із художніми прийомами. У сучасній лінгвістиці різні підходи до вивчення концептів можна класифікувати на лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний ракурси.

Художні концепти визнаються багатовимірними, такими, що охоплюють ціннісний, образний і поняттєвий компоненти. Контекстуальний аналіз художнього концепту передбачає виявлення асоціативно пов'язаних семантичних ознак, а конкретні комбінації формуються різноманітними практиками освоєння дійсності письменником, а також його прагматичними цілями. Це визнання підкреслює складну природу художніх концептів і наголошує на необхідності комплексного дослідження, що враховує як лінгвістичні, так і культурні аспекти.

Глибина і широта художніх концептів тісно пов'язані з культурним та емоційним досвідом письменника. Чим багатший культурний та емоційний досвід письменника, тим глибшими та об'ємнішими стають його художні концепції. Це підкреслює складну і глибоко суб'єктивну природу художніх концепцій, які спираються на унікальні перспективи й творче багатство окремого автора.

Художній концепт має чітко окреслену сферу застосування, зазвичай обмежену конкретним твором письменника або збіркою творів певного періоду творчості автора. Таке обмеження дозволяє виявити всі характеристики або концептуальні ознаки таких концептів. Ці ознаки виявляються через мовну реалізацію художнього концепту в досліджуваному тексті або текстах. Кількість цих ознак, природно, обмежена обсягом самого художнього тексту. По суті, художній концепт знаходить свій прояв і межі в межах літературних творів автора, пропонуючи унікальну і кінцеву репрезентацію в межах цього конкретного творчого контексту.

Для прикладу візьмемо концептосферу *lawyer/юрист* у творах Джона

Грішема. Його зацікавленість та обізнаність із тематикою юридичних питань та адвокатури зумовлена кількома чинниками. Грішем має юридичну освіту і працював адвокатом до того, як став письменником. Його власний досвід роботи в юридичній сфері дав йому глибоке розуміння внутрішньої роботи правової системи, юридичних складнощів та етичних питань, які виникають у сфері права.

Окрім особистого досвіду, інтерес письменника до правової тематики може бути пов'язаний із загальним бажанням висловити свої погляди на правосуддя, справедливість та соціальні проблеми крізь призму юридичних витівок та судових процесів. Такі правові теми, як рівність перед законом, боротьба за справедливість і права людини, дають Грішему можливість висловити свої погляди на складні соціальні проблеми.

Під час аналізу романів автора було виявлено різні концептуальні ознаки, які демонструють як схожість, так і відмінність, відображають образні та аксіологічні елементи концепту *lawyer/юрист*. Цей концептуальний аналіз дозволив виявити як індивідуальні, так і універсальні ознаки в межах концепту. Автор зображує захисника гідності клієнтів і працівників, справжнього героя, радикала, освічену і спрямовану всередину себе людину з широким світоглядом, азартного гравця, заможну людину, підприємця, воїна і частину системи. Стає зрозуміло, що автор зображує професіонала, який керується як щирим бажанням допомогти іншим, так і потребою зберегти власне життя та гідність. Він розпізнає потенціал певних клієнтів і узгоджує його з власною життєвою позицією. Ці характеристики відображають внутрішню природу концепту як духовного утворення і відображають як індивідуальну, так і національно-культурну складову автора.

Таким чином, концептуальна основа творів Джона Грішема сформована з його особистого досвіду та вражень, пов'язаних з правовим полем, і стала ключовим елементом його літературної творчості.

Варто також звернути увагу, на художні концепції, що класифікуються за ступенем оригінальності або індивідуальності їхнього змісту. Їх можна поділити

на:

1) загальнохудожні концепти (архетипи та прототипи): ментальні конструкти, зміст і експліканти яких, включаючи образні елементи, повністю або частково збігаються в численних художніх текстах різних авторів з номінаціями та змістом загальнолюдських концептів. Прикладами можуть слугувати такі концепти, як ЛЮБОВ і ЖИТТЯ.

2) індивідуально-авторські концепти (ідіотипи): номінації цих концептів збігаються з номінаціями універсальних концептів, але їхній зміст відрізняється від відповідних універсальних концептів. Зміст і вербалізація цих концептів є унікальними для творів одного автора.

3) власне-авторські концепти (ідіотипи): абсолютно оригінальні естетичні ментальні та вербальні конструкти, які не існують у мовній картині світу середньостатистичного носія мови. Номінації та зміст цих концептів не мають аналогів серед універсальних концептів. Ці концепти по суті є авторськими неологізмами. Хоча вони не є широко вживаними, але існують [44, с. 618].

Окремою категорією концептів є ідіоконцепти, які інкапсують унікальну авторську модифікацію загальноприйнятих цінностей у художньому просторі. Ідіоконцепти відіграють вирішальну роль у формуванні ментального ландшафту письменника, слугуючи засобом квантифікації власного когнітивно-сміслового простору, матеріалізованого в ігровій субстанції художнього твору. Відтак, важливого значення набуває розробка типології художньо-естетичних концептів у межах літературного модернізму з урахуванням когнітивних та комунікативних умов – зокрема, в контексті їхнього осмислення та текстової комунікації.

У цьому контексті художня специфіка концептів окреслюється їхніми кількісними та якісними параметрами, що виявляються через кваліфікативну функцію їхнього текстового втілення. Ця типологія спирається на дворівневу теорію значення М. Бірвіш [35, с. 122-136], яка вводить опозицію «концептуальний рівень vs семантичний (тобто мовний) рівень». З цієї концепції важливо виокремити концепти літературно-художнього твору (ЛХТ-концепти):

вони репрезентують стереотипи літературно-художньої поведінки, що слугують проявами інтенції письменника.

Концепти, виступаючи невід'ємними компонентами мовних картин світу, актуалізуються та об'єктивуються по-різному в різних культурах і дискурсах. У контексті англomовного дискурсу модернізму виявляється особливість: його когнітивна структура чітко окреслена певною групою концептів, що фокусують і організують загальний соціальний контекст, у межах якого можуть бути описані різні елементи, такі як об'єкти, суб'єкти, обставини, час, дії тощо.

Художній текст функціонує як особлива форма комунікації, виконуючи не лише комунікативну роль, але й естетичну функцію. Виходячи з інформаційної мети автора, художній текст постає перед читачем як суб'єктивно забарвлений результат художньо-образного осмислення об'єктивного світу. Цей процес суб'єктивізації, спільна робота автора і читача, призводить до нашарування в процесі сприйняття характеристик, притаманних індивідуальному одержувачу повідомлення [35, с.174].

Вербальна об'єктивація концептуального референта, по суті, передбачає вибір відповідного імені для концепту. Більшість концептів знаходять свою номінацію за допомогою лексичних засобів. Лексична об'єктивація концептів стає практичним, синтетичним методом їх «кондиціонування». Слово здатне вбирати в себе узагальнений зміст у різних формах вираження в природній мові та в тих сферах людського буття, які визначаються мовою і немислимі без неї.

По суті, «лексична об'єктивація концепту є тим семантичним пластом, який слугує посередником між планом змісту і планом вираження концепту» [11, с. 108].

На синтаксичному рівні художніх текстів відбулося помітне зміщення акценту на дискурсивні моделі наратора: розповідь, опис, міркування – кожна з яких пов'язана з певними когнітивними структурами (опис з фреймом, розповідь зі схемою, аргументація/міркування з планом [24, с. 88]. Цей зсув очевидний у текстах, багатих на експериментальні техніки викладу, такі як потік свідомості,

внутрішня рефлексія, внутрішній монолог/діалог.

Діалектична взаємодія в структурі поняття загального, стереотипного змісту збігається з поняттям значення слова, що є розділом семантики. Вона також втілює поняття суб'єктивного та індивідуального смислу в межах прагматики, що вводиться інтерпретатором як результат пропускання типового через призму суб'єктивного досвіду та оцінки. Цей процес є необхідною умовою для запуску культурного механізму смислотворення. При аналізі концептів, окрім виявлення загальнокультурних смислових вузлів, стають очевидними суб'єктивні смислові акценти інтерпретатора, свідомі чи несвідомі.

Структурування мовної свідомості відбувається за рівневим та польовим принципом. Рівнева модель відповідає уявленню про механізм вербалізації концепту, який укорінений у кодуванні та перекодуванні інформації з одного коду в інший. У цьому контексті заслуговує на увагу трирівнева модель мовної свідомості, що включає: а) лексико-семантичний код (тезаурус); б) граматичний код (мовна компетенція за Н. Хомським); в) комунікативний код.

Згідно з польовим принципом, мовна свідомість має ядро і периферію. Ядро складають слова, які інкапсулюють фундаментальні концепти в асоціативно-вербальній мережі, тоді як периферія охоплює різні субконцепти.

У різних когнітивних і комунікативних сценаріях на перший план виходять різні аспекти вербалізації концепту. До них належать структурний аспект, що передбачає формування ієрархічних відношень між семантичними елементами концепту; змістовий аспект, який оперує не прямими дефініціями, а непрямыми номінаціями ознак і властивостей відображуваного об'єкта чи явища; референтний аспект, де концепт співвідноситься з фрагментом когнітивної дійсності; інтерактивний аспект, що передбачає створення нових семантичних компонентів у процесі переведення образів з однієї модальності в іншу [24, с. 125].

У сучасній лінгвістиці домінують три підходи до пояснення поняття «концепту»:

- 1) лінгвістичний підхід (представники В. Колесов, В. Телія): Тут термін

розглядається як алгоритмічний вираз значення, оскільки він має таке ж значення у словнику. Послідовники цього підходу загалом розуміють термін як весь потенціал значення слова разом з його конотативним елементом.

2) когнітивний підхід (прихильники З. Попов, Й. Стернін, О. Кубрякова): Згідно з цією точкою зору, концепт є ментальним феноменом і трактується як оперативна одиниця пам'яті та ментального лексикону. Представники цього підходу розглядають концепт як ментальний феномен.

3) культурологічний підхід (прихильники Ю. Степанов, Г. Слишкін): Тут вся культура розуміється як сукупність концептів та їхніх відношень один до одного. Концепт розглядається як центральний елемент культури в ментальному світі людини. Дослідники, які дотримуються цієї точки зору, вважають, що при аналізі концепту особливу увагу слід звертати на культурну інформацію, яку він репрезентує. У цьому контексті концепт визначається як фундаментальна одиниця культури і розглядається як її концентрат [18, с.48].

Наразі всі лінгвістичні підходи до пояснення терміну «концепт» зазвичай зосереджені на лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному трактуванні цього явища. Прикладом цього є погляд на концепт як на лінгвокогнітивний феномен, під яким слід розуміти «єдність ментальних ресурсів нашої свідомості та інформаційної структури, що відображає знання і досвід людини; оперативно-змістову єдність пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи мови і всієї картини світу, відображеної в психіці людини» [18, с. 49].

Важливо підкреслити, що ці два підходи не є взаємовиключними. Концепт як ментальне утворення у свідомості індивіда є відправною точкою для концептосфери суспільства, тобто культури. Так само концепт як одиниця культури розглядається як фіксація колективного досвіду, що стає надбанням індивіда. На думку В. Карасика, ці підходи відрізняються вектором щодо індивіда: лінгвокогнітивний концепт репрезентує напрям від індивідуальної свідомості до культури, тоді як лінгвокультурологічний концепт – від індивідуальної свідомості до культури. Розрізнення між зовнішнім і внутрішнім рухом є лише дослідницьким прийомом; насправді це цілісний багатовимірний

процес.

Термін як об'ємне ментальне утворення не лише інтегрує інваріанти значень слів, які він репрезентує, а й вбирає в себе інваріанти словотвірного гнізда того ж семантичного поля [18, с. 52]. Дослідники вказують на складну структуру терміна. З одного боку, йдеться про все, що належить до структури терміна, з іншого боку, до структури терміна входить те, що робить його культурним чинником – його первісна форма (етимологія), символіка, особливості сприйняття, оцінки тощо.

Дослідники підкреслюють, що «термін як категорія, що є однією з найважливіших для різних гуманітарних наук, характеризується своєю неоднорідністю. Існують конкретні та абстрактні, індивідуальні та групові концепти, а їх поділ може бути продовжений до транскультурних універсалій. Більш детально типологію концептів можна розглянути за такими характеристиками:

- 1) ментальні образи (конкретні візуальні образи - наприклад, *собака «німецька вівчарка»*); схеми (менш деталізовані образи – *дім як помешкання*);
- 2) гіпероніми (дуже узагальнені образи – *дерево*);
- 3) фрейми (набір асоціацій, які ми тримаємо в голові – *Новий рік*);
- 4) інсайти (знання про функціональне призначення об'єкта – *виделка*);
- 5) сценарії (знання про розвиток сюжету подій – *пологи*);
- 6) калейдоскопічні концепти (серія сценаріїв і фреймів, пов'язаних з почуттям – *щастя*)» [18, с. 50].

Таким чином, концепт виступає як відправною точкою для створення значення мовного знака, так і завершальним когнітивним етапом у семантичному насиченні номінативної одиниці. Як багат шарове ментальне утворення, що складається з образного, поняттєвого та символічного компонентів, концепт проектує в семантичну структуру номінативної одиниці широкий спектр смислового наповнення – як екстенсивного, так і інтенціонального.

1.3. Визначення та формування картини світу у когнітивній лінгвістиці

Попри дискусії та ґрунтовні дослідження питань мовної репрезентації когнітивного досвіду етнічних спільнот та індивідів, а також реконструкції етноспецифічних фрагментів мовних картин світу, залишається значна прогалина у вивченні концептів у межах конкретних лінгвокультурних доменів. Метамова теорії мовних картин світу все ще залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, терміни «картина світу» та «модель світу», які є ключовими маркерами в дослідженнях когнітивної діяльності людини в різних дисциплінах, не мають точних визначень. Як наслідок, дослідники часто використовують їх як взаємозамінні, незалежно від галузі, дослідницького фокусу чи наукової парадигми, що призводить до детермінованого вживання. Основна мета цього дослідження – з'ясувати, чому терміни «картина світу» і «модель світу» не мають чітких визначень, і спробувати виявити основні відмінності в їхніх значеннях, зокрема в межах лінгвістики.

Сучасне наукове розуміння світогляду характеризується широким і різноманітним обсягом. У сучасному науковому дискурсі термін «світогляд» трактується розширено, з урахуванням гносеологічних міркувань і визнанням різних перспектив, включаючи фізичний, математичний, геліоцентричний, міфологічний, релігійний та художній світогляди. Поняття «світогляд» знаходить застосування в різних галузях, таких як філософія, семіотика, культурологія, психологія, літературознавство, лінгвістика і навіть окремі галузі природничих наук.

Проблема мовної картини світу привертала увагу багатьох науковців З. Бакум, М. Блек, Л. Вайсгербер, С. Васильєв, А. Вежбицька, І. Голубовська, О. Дзюба, В. Карасик, В. Касевич, Ф. Бацевич, В. Жайворонок, В. Кононенко, Н. Сукаленко, В. Телія, Д. Хаймс, О. Яковлева та ін. [22].

Поняття «мовна картина світу» бере свій початок з ідей В. фон Гумбольдта,

який приписував мові антропоцентричне значення і стверджував, що кожній природній мові притаманний особливий погляд на світ, який відрізняє її від усіх інших. На думку Гумбольдта, коли мова позначає окремі об'єкти, вона формує унікальне світосприйняття для її носіїв [41]. Ця точка зору підкреслює тісний зв'язок між мовою і пізнанням, оскільки поняття і категорії в мові відображають результати когнітивної діяльності людини.

Е. Сапір і Б. Уорф також виступали за вплив людського фактора на мову. Сапір підкреслював, що людина сприймає світ у певний спосіб, оскільки її інтерпретація реалій формується під впливом мовних звичок її спільноти. Отже, людські знання про світ формуються під впливом мовної картини світу [46].

Термін «мовна картина світу» ввів Л. Вайсгербер, який стверджував взаємозалежність між мовою і зовнішнім середовищем людей. Вайсгербер стверджував, що з наукової точки зору мова формує сприйняття реальності етнічними групами, маючи на увазі, що різноманітність мов відповідає різноманітності бачень, розумінь та інтерпретацій певних явищ у світі [48].

Польський лінгвіст Є. Бартміський пропонує підходити до поняття «мовна картина світу» у двох різних аспектах – суб'єктивному та об'єктивному – і характеризувати їх термінами «бачення світу» та «картина світу». Поняття бачення передбачає наявність спостерігача, пов'язаного з чияюсь перспективою, тим самим підкреслюючи суб'єкт спостереження. З іншого боку, поняття картини, що також впливає з чийогось бачення, зменшує вплив суб'єкта, зміщуючи фокус на об'єкт – те, що передається в самій мові [33, с. 230]. У працях Бартміського трактування «мовної картини світу» набуває нетрадиційної форми, визначаючи її як «інтерпретацію дійсності, виражену в мові, яку можна уявити як сукупність суджень про світ» [33, с. 232].

На думку австралійської лінгвістки А. Вежбицької, особливості менталітету та характеру етносу проявляються не лише в лексиці та семантиці, а й поширюються на морфологічні та синтаксичні виміри мовної структури [49]. Ця точка зору збігається з поглядами В. Телії, яка стверджує, що побудова мовної картини світу містить не лише нюанси специфічної лексики, але й охоплює

граматичні структури та синтаксичні конструкції в межах мови» [47, с. 178].

Мовну картину світу можна визначити як мережу ідей про світ, які після обробки через людське пізнання перетворюються на ментальні конструкти, що пронизують усі шари мовної системи. Ці конструкти потім можуть поширюватися серед членів спільноти за допомогою їхньої національної мови. Важливо підкреслити, що серед дослідників переважає думка про існування глибокого зв'язку між мовною та концептуальною картинами світу. Мова ніби окреслює та диференціює певні елементи концептуальної картини світу. Іншими словами, мова прояснює зміст концептуальної картини світу, пов'язуючи слова між собою, в результаті чого утворюється зв'язне мовлення [9]. Однак важливо зазначити, що, попри цей нерозривний зв'язок, мовна та концептуальна картини світу мають відмінні риси.

Мовна картина світу:

- 1) індивідуальна;
- 2) породжується наївною свідомістю;
- 3) суб'єктивна, оскільки породжується мовною свідомістю певного етносу;
- 4) змінюється дуже повільно;
- 5) характеризується поступальною еволюційністю розвитку.

Концептуальна картина світу:

- 1) єдина для всіх мовних колективів;
- 2) породжується національною свідомістю;
- 3) об'єктивна, відображення реального світу, «інваріант» інтернаціонального людського пізнання;
- 4) знаходиться у повній динаміці;
- 5) характеризується стрімкими періодами розвитку і частими змінами.

Заглибимося в динаміку світоглядів, виокремивши постійну еволюцію нашого розуміння світу. Концептуальна картина світу є динамічною, вона постійно розвивається в міру того, як розширюється і трансформується наше пізнання навколишнього світу. На противагу цьому, мовна картина світу має

тенденцію бути більш консервативною, зберігаючи аспекти застарілих людських уявлень протягом тривалого часу.

Звертаючись до структурного аспекту картин світу, можна відзначити їхню взаємопов'язаність через схожість внутрішньої організації. Концептуальна структура може мати форму фреймів або ідеальних когнітивних моделей, тоді як лінгвістичний відповідник може бути структурований як тезаурус, що складається з блоків, які відображають семантичні, асоціативні або тематичні поля [9, с. 400].

Картини світу демонструють велике розмаїття, репрезентуючи унікальні погляди на семантичну побудову світу. Вони підпорядковані певній логіці світорозуміння та світосприйняття, сформованій історичною, національною та соціальною детермінованістю. Світогляд кожної людини – це особлива інтерпретація, на яку впливають індивідуальний досвід, соціальний контекст та умови життя. Отже, різноманіття картин світу відображає різноманітність того, як люди сприймають і конструюють свій образ світу, враховуючи унікальне поєднання особистого та суспільного досвіду.

Важливо визнати, що суб'єкт картини світу – той, хто спостерігає і результатами свого пізнання – може мати різні форми: окрема людина (емпіричний суб'єкт), певна група людей, окрема нація чи навіть людство в цілому.

Ще одним феноменом, що є наслідком інтеграції колективної мовної свідомості, реального світу та мови як знаряддя репрезентації знань про світ, є національно-мовна картина світу – світобачення, виражене етносом за допомогою певної мови; вербалізоване уявлення мовного соціуму про навколишній світ і про себе в цьому світі.

А. Вежбицька писала: «Поряд з величезною кількістю понять, специфічних для даної культури, існують також деякі фундаментальні поняття, які підлягають лексикалізації в усіх мовах світу. Мовні та культурні системи значною мірою відрізняються одна від одної, але існують семантичні й лексичні універсалії, що вказують на спільний поняттєвий базис, на якому ґрунтуються людська мова,

мислення і культура...» [49, с. 321-322]. Поєднання національного та універсального в мовній структурі створює «обличчя» менталітету нації та «вимальовує» його в мовних формах.

Підсумовуючи результати дослідження, підкреслимо, що мовна картина світу не є частково науковою чи спеціалізованою картиною світу. Радше вона виступає передумовою багатьох інших світоглядів і певною мірою здійснює на них формотворчий вплив.

Мовна картина світу є невід'ємною частиною загальнонаукової картини світу і становить собою підсистему концептуальної картини світу. Вона містить ті компоненти, які пов'язані з мовними знаками. Мовна картина світу відіграє вирішальну роль як передумова і формотворчий чинник для конкретних картин світу. Це зумовлено тим, що сприйняття людиною світу, а відтак і самої себе, стає можливим завдяки мові. Мова узагальнює універсальний і національний досвід, дозволяючи людині осягнути та зрозуміти світ. Остання визначає призму, через яку людина сприймає світ, і відповідно формує мовну картину світу.

Мовна картина світу виявляється консервативною та повільно змінюючоюся, в той час як концептуальна картина світу є динамічною та швидкозмінною. Обидві картини взаємодіють, формуючи загальний рис людського світосприйняття через мовну та концептуальну призму, де мова виступає не лише відображенням, а й активним формотворчим чинником.

1.4. Когнітивна організація оригіналу й перекладу

Унікальний спосіб конструювання дійсності в різних культурах і, відповідно, її мовна репрезентація призводить до різноманітних перекладацьких проблем, які узагальнюються в категорії когнітивних особливостей перекладу. Ця проблема пов'язана насамперед зі специфічною перспективою, з якої носії мови оригіналу розглядають об'єкт, явище чи подію, і з проблемою адекватного перекладу цього на мову перекладу.

Наразі когнітивна наука охоплює всі галузі лінгвістики та фокусується на

ментальних процесах, зокрема на тому, як індивіди, соціальні групи чи етнокультурні спільноти сприймають, обробляють і зберігають інформацію. Когнітивні дослідження не можуть проводитися ізольовано від теорії та практики перекладу, оскільки одним із їхніх завдань є аналіз того, як структурується потік інформації під час передачі змісту оригінального повідомлення на мову перекладу. Ми вважаємо, що вивчення можливостей забезпечення оптимального перекладу має ґрунтуватися на детальному аналізі висловлювання (вихідного тексту). Метою є визначення когнітивних особливостей концептуальної організації. Вони повинні бути адекватно передані мовою перекладу з урахуванням лінгвістичних, прагматичних і культурних особливостей. Гармонізація когнітивних параметрів між мовою оригіналу та мовою перекладу забезпечує їхню концептуальну та семантичну ідентичність. Очевидно, що така когнітивна відповідність також сприяє досягненню ідентичності прагматичного ефекту в перекладі.

Когнітивна організація оригіналу складається з різних типів і способів організації та передачі інформації. Вони є результатом активації ментальних структур вербальної інформації, що існують у людському мозку. Такий доступ до вербальної інформації вимагає концептуального розуміння оригіналу. Це включає не лише знання мови оригіналу як граматичної та лексичної системи (тобто лінгвістичну компетенцію перекладача), але й знання когнітивних моделей організації інформації. Ці моделі використовуються членами лінгвокультурної спільноти, мовою якої написано оригінал. Іншими словами, перекладач повинен не лише досконало володіти мовами оригіналу та перекладу, але й вміти «мислити» цими мовами, тобто бути здатним адекватно відповідати їхнім когнітивним моделям [32, с. 184].

Суттєвою особливістю когнітивного аспекту в перекладацькому дискурсі є взаємодія когнітивних структур мовних картин світу вихідної та цільової мов. Результатом цієї взаємодії є взаємне збагачення культур через переклад. Іноді це відбувається через запозичення термінів, що розширює лексичний склад. Водночас розвиток лексичного складу мови показує, що запозичені терміни не

втрачають своєї віднесеності до «рідної» культури та сприймаються в мові перекладу як екзотизми, позначення культурно- специфічних реалій і т.д. Це підкреслює неможливість розуміння лексичного складу мови перекладу. Це підкреслює неможливість повного подолання відмінностей між культурами.

Когнітивні труднощі в перекладі зумовлені переважно соціокультурним та історичним досвідом представників мовних спільнот. Різноманітність і розмаїття цього досвіду призводять до виникнення різних інтелектуальних, емоційних і соціальних концепцій та стереотипів. Виникають соціокультурні та етнокультурні норми та дискурсивні комунікативні стратегії. Однак проблеми культурного перекладу легше подолати, якщо перекладач має широкі фонові знання та достатню прагматичну компетенцію. Проте ще важливішим є розуміння та врахування специфічних особливостей мовної картини світу та менталітету представників різних культур, які характеризуються незалежним поглядом на фізичний світ. Це призводить до відмінностей у виборі диференційних ознак об'єктів і понять, які є основою для їхнього маркування.

Когнітивна діяльність людини, яка розглядається як невід'ємна частина її свідомості (разом з компетентністю та спеціальними знаннями), розгортається в певному культурному контексті. Зокрема, етичні норми, політичні та релігійні орієнтації, різноманітні культурні елементи суттєво впливають на процеси та результати цієї пізнавальної діяльності. Когнітивна діяльність також містить психічні процеси, які забезпечують обробку інформації та призводять до формування особливих структур свідомості. У цьому контексті мова розглядається когнітивістами як вид когнітивної та комунікативної діяльності, що бере участь у кодуванні та передачі інформації про навколишнє середовище. Таким чином, мова слугує засобом репрезентації структури знань, які формуються у свідомості людини. Іншими словами, інформація про світ спочатку конструюється або концептуалізується, а вже потім вербалізується. Такий погляд на мову вимагає розгляду взаємодії мовних структур з іншими когнітивними компонентами інформації, особливо з концептуальними структурами [32, с. 176].

Концепти полегшують обробку суб'єктивного досвіду, накладаючи нову інформацію на певні категорії та класи, вироблені суспільством. Основні концепти закодовані в мові та безпосередньо відображені в граматиках різних мов. Таким чином, граматична категоризація кожної мови формує своєрідний ментальний фундамент, на якому розміщується лексично виражений концептуальний матеріал.

На думку Р. Джекендоффа, основними компонентами концептуальної структури є базові терміни, які репрезентують уявлення про об'єкт, його частини, рух, дію, місце (простір) або час і ознаку. Базові поняття притаманні всім мовам, оскільки вони співвідносяться з граматичними категоріями та позначають розподіл слів на частини мови. Однак через декомпозицію, модифікацію та комбінування концептів на основі специфічного погляду та сприйняття навколишнього світу кожна мова розвиває власні концептуальні риси, які відображаються в особливостях її граматики та лексики [39, с. 177].

Здатність базових концептів до поділу, уточнення та взаємодії з іншими, а також автономність і специфічність цих процесів у різних мовах призводять до певних когнітивних труднощів у перекладі.

Тому від перекладача вимагається підбирати мовні еквіваленти на основі понять, які є типовими та поширеними в мові перекладу. Це допомагає правильно структурувати ситуацію, зображену у вихідному тексті, у мові перекладу.

Аналіз лінгвістичного матеріалу переконливо доводить, що правильна інтерпретація культурно-специфічних значень, концептуальна організація та мовна презентація впливають на обсяг текстової інформації в оригіналі, коли йдеться про опис об'єктивної ситуації. Для того, щоб передати цю інформацію в повному обсязі, перекладачеві необхідно спочатку визначити відповідні концепти, що лежать в основі когнітивної репрезентації тієї ж самої ситуації в культурі мови перекладу.

1.5. Концептуальний аналіз у контексті когнітивного перекладознавства: важливість та підходи

Як важливий засіб зв'язку між двома мовами двох різних мов, переклад є надзвичайно важливий. Перекладознавство як самостійна дисципліна має відносно коротку історію розвитку. Проте вчені-дослідники завжди надавали великого значення вивченню методів перекладу. Когнітивний переклад є важливим напрямком у галузі перекладознавства. Тому вкрай важливо посилити вивчення когнітивного перекладу. Дослідження когнітивного процесу перекладу досягли значного прогресу за останні три десятиліття. З початку 21-го століття воно об'єдналося з когнітивною наукою і використовує новітні наукові та технологічні методи.

Важливість заглиблення в концепти у сфері перекладознавства стає очевидною завдяки великій кількості наукових досліджень, присвячених застосуванню концептуального підходу до теорії та практики перекладу. Основна увага в цих дослідженнях зосереджена на вивченні національної специфіки певних концептів.

Хоча перекладом заведено називати акт відтворення тексту іншою мовою, насправді він виходить за межі простої лінгвістичної заміни. Переклад постає як складний комунікативний процес, в якому перетинаються різні елементи, такі як культури, особистості, способи мислення, літературні традиції, історичні періоди, етапи розвитку та керівні принципи. Ядро концептуального аналізу, центральною операційною одиницею якого є концепт, спрямоване на дослідження цих глибинних текстових структур. Згодом метою є точне відтворення цих структур іншою мовою та органічна інтеграція їх у культурне середовище іншого контексту.

Такий підхід бере до уваги як внутрішні когнітивні процеси в людському розумі, так і їхній прояв у мові та культурі.

Різні визначення терміну «концепт» дають уявлення про кілька інваріантних ознак, важливих для перекладацького аналізу. До них відносяться:

1) мінімальна одиниця людського досвіду: концепт являє собою найменшу одиницю людського досвіду в його ідеальній формі, що виражається вербально за допомогою слів і характеризується польовою структурою.

2) основна одиниця обробки знань: концепт слугує основною одиницею обробки, зберігання та передачі знань, що вказує на його центральну роль у когнітивних функціях

3) рухливі межі та специфічні функції: концепти мають гнучкі межі та чіткі функції, що дозволяє їм адаптуватися та виконувати різноманітні ролі в різних контекстах.

4) соціальний феномен із прагматичними детермінантами: концепти є соціальними феноменами, і їхнє асоціативне поле визначає їхню прагматику, демонструючи вплив соціального контексту на їхнє значення та використаний центральний елемент культури: концепти функціонують як первинний центр культури, що підкреслює їхню роль у формуванні та відображенні культурних цінностей, вірувань і норм [14, с. 164].

Таким чином, концепти формують концептуальну систему в людському мозку, яка відображає світ у сприйнятті індивідів. Мовні знаки кодують зміст цієї концептуальної системи в слова, підкреслюючи складний взаємозв'язок між концептами та мовою у формуванні нашого розуміння світу [45, с. 50].

Комплексний огляд наукових досліджень, присвячених методології вивчення художніх концептів, дозволяє стверджувати, що найчастіше за основу моделювання цих концептів беруть поетико-когнітивний та семантико-когнітивний аналіз. Поетико-когнітивний підхід до аналізу художньої семантики покликаний пролити світло на закономірності концептуалізації художнього світу. Він спрямований на визначення принципів реконструкції авторського світобачення та пояснення концептуального змісту твору. Цей підхід покладено в основу дослідження В. Ніконової [21, с. 13].

На думку В. Ніконової, художні концепти відрізняються від нехудожніх за змістом, формою вираження, структурою та обсягом. Насиченість інформацією характеризує їхню багатовимірну та багатокомпонентну структуру, яка включає

в себе образно-чуттєвий, образно-асоціативний та семантичний шари. Образно-чуттєвий шар містить денотативну інформацію та базові знання про абстрактні явища. Образно-асоціативний шар репрезентує асоціації автора та розкриває особливості його світосприйняття, містить конотативну інформацію. Семантичний шар складається з інформації асоціативного змісту, включаючи асоціації, що виникають на основі індивідуальних смислів автора [21, с. 11-13].

О. Кагановська застосовує семантико-когнітивний метод аналізу, який підкреслює динамічний характер текстових концептів художнього твору і зумовлює поетапний розгляд текстових концептів на трьох рівнях – семантичному, метасеміотичному та метасинтаксичному [12, с. 23-24].

С. Краціло пропонує власний алгоритм аналізу художнього концепту:

1) визначення основного вербалізатора та основного способу прямого номінанта.

2) етимологічний аналіз, дефініційний аналіз (шляхом вивчення словникових дефініцій) та компонентний аналіз для виявлення структурної організації значення лексем імені концепту. Метою є виявлення домінантної семантики та системних зв'язків всередині терміна.

3) аналіз ключових слів-синонімів, які вербалізують термін, з метою виявлення диференційних властивостей.

4) аналіз фразеологічних одиниць та паремій, які репрезентують образні та ціннісні компоненти [16, с. 53].

Базуючись на методі концептуального аналізу тексту, концептуальний підхід до перекладу має на меті визначення текстових концептів і встановлення розуміння мегаконцепту (головного глобального концепту) тексту як вирішальної передумови перекладу. М. Лук'янченко [19, с. 5] виділяє такі основні принципи цього підходу:

1) виявлення та збереження основних концептів тексту перекладу: сюди входять найважливіші компоненти семантико-стилістичної системи оригіналу для забезпечення адекватної реакції читача на переклад.

2) врахування авторської концепції: повага до концепції автора

оригінального твору, яка характеризує зміст і стиль оригіналу.

3) відтворення мовних і стилістичних особливостей оригіналу: певні втрати та трансформації відбуваються через відмінності в мовному і концептуальному світогляді, але робиться спроба передати їх якомога точніше.

4) точність у відтворенні екстралінгвістичних явищ: метою є якомога точніша передача екстралінгвістичних елементів як складових загальної контекстуальної системи оригіналу.

5) врахування мовної та концептуальної картини світу реципієнта: врахування культурних традицій та уявлень читача перекладу.

6) обов'язкове порівняння концептуальної інформації: це передбачає обов'язкове порівняння інформації, що міститься в оригіналі, з тією, що розкривається в тексті перекладу, що є важливою передумовою для досягнення адекватності.

У результаті порівняльного аналізу на основі іноземних мов зарубіжні перекладознавці виділяють наступні емпіричні перекладацькі універсалиї тексту перекладу.

- збільшення обсягу тексту перекладу у порівнянні з оригінальним текстом;
- спрощення на синтаксичному рівні;
- спрощення на лексичному рівні, включаючи зменшення лексичної різноманітності та тенденцію до використання частотніших слів у перекладі.
- експлікація в перекладі імпліцитної інформації, зокрема зв'язків між реченнями та іншими аспектами.
- зменшення або уникнення повторів у перекладі.
- уникнення використання етноспецифічних термінів у перекладі.
- стандартизація, що виявляється у тенденції до використання типових для перекладу структур та вищої стереотипізації [10, с. 14].

З лінгвістичної точки зору, дискурс можна розглядати як вербалізовану діяльність мовної думки. Він включає не лише мовні елементи, але й екстралінгвістичні компоненти, такі як когнітивні структури, мету адресанта та

невербальні елементи, що супроводжують вербальне повідомлення [38]. Фактична функція тексту в дискурсі варіюється залежно від типу дискурсу, будь то художня література, публіцистика, наука тощо. Текстові особливості вирішальну роль в аналізі.

Отже, ми визначаємо дискурс як когнітивний процес, пов'язаний із власне створенням мовлення, де текст є кінцевим результатом мовленнєвої діяльності, вираженим у певній фіксованій формі. Протиставлення власне мовлення та його кінцевого результату дозволяє зрозуміти контекст, у якому текст розглядається як дискурс. Текст – це зв'язний набір висловлювань у літературному творі, тоді як дискурс – це світогляд, який формується через цей текст [2, с. 9].

У найширшому розумінні дискурс-аналіз є невід'ємною частиною дослідження мовленнєвої комунікації з точки зору її форми, функцій та ситуативних, соціокультурних аспектів.

Зокрема, увага зосереджена на центральних темах дискурсивного аналізу, включаючи його структуру та стратегію інтерпретації. Одне з центральних питань, що досліджуються в дискурс-аналізі, стосується структури або схеми (моделі). Тут варто згадати метод дискурс-аналізу, запропонований Т. А. ван Дейком, який був розроблений спеціально для медіа-текстів і є, на наш погляд, по суті універсальним [37]. Науковець розрізняє два напрями дискурс-аналізу: мікроаналіз, який починається на рівні мікроструктури, та макроаналіз, який відбувається на рівні макроструктури. Основна ідея дискурс-аналізу полягає в тому, що на структуру тексту суттєво впливає контекст. Аналіз тексту за допомогою дискурс-аналізу включає два основні аспекти: текстовий аналіз, який включає структурне дослідження тексту на всіх рівнях від фонетичного до синтаксичного, і контекстуальний аналіз, який стосується когнітивних характеристик автора і соціокультурного контексту епохи.

Макроструктури визначаються темами або семантичними макрореченнями, які концептуально узагальнюють текст. Тема дискурсу виражає семантичну макроструктуру і має власну когнітивну схему, яка охоплює планування, продукування, сприйняття та зберігання інформації.

Макроаналіз дискурсу показує ієрархічну структуру тексту, де макроструктура – це узагальнений опис змісту, побудований з макроречень за макроправилами. У художньому тексті, наприклад, макроструктурою може бути нарративний фрейм (згусток закодованої інформації в декількох реченнях).

На мікрорівні дослідження зосереджується на смислових елементах тексту, тобто на його мікроструктурі. Сюди входить аналіз значень слів і речень, зв'язків між реченнями, а також стилістичного та риторичного використання мови. Вирішальну роль відіграє локальний зв'язок елементів тексту, наприклад, узгодження часів, умов, причин і обставин [2, с. 13].

Крім того, в тексті можуть бути елементи, спрямовані на попередні знання читача. Розпізнані, але не актуалізовані авторами зв'язки між поняттями й твердженнями потребують особливої уваги при локальному семантичному аналізі. Це передбачає виявлення залежностей у сприйнятті інформації на основі наявних знань про світ і переконань читачів. Розгляньмо схему аналізу розроблену Т.А. ван Дейком.

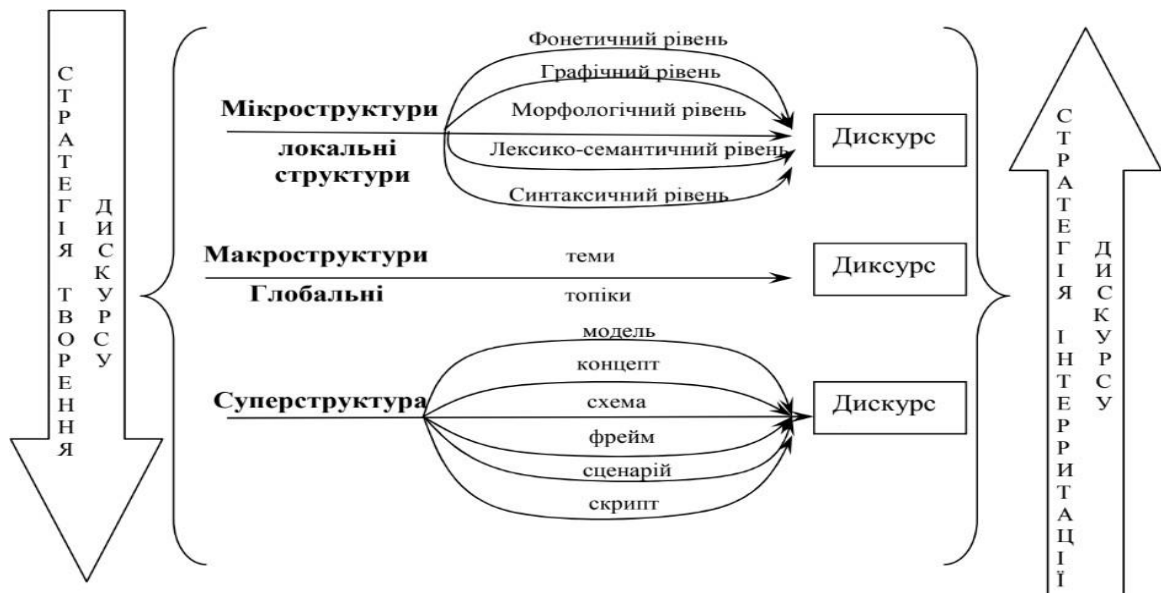

Рис.1 Адаптована схема дискурсивного аналізу за ван Дейком

Метою дискурс-аналізу є не лише аналіз структури тексту, але й виявлення імпліцитних значень і думок, виражених цими структурами. Ці імпліцитні значення, пов'язані з текстом, аналізуються через когнітивний, соціальний і культурний контексти. Згідно з когнітивним підходом, тексти самі по собі не мають значення; скоріше, їхнє значення створюється у свідомості носіїв мови в рамках мови [37, с. 116]. Коротше кажучи, важливо проаналізувати когнітивні репрезентації автора під час створення тексту і когнітивні репрезентації читача під час сприйняття тексту.

Аналіз на макрорівні передбачає застосування дискурс-аналізу до вивчення речень і більших текстових одиниць. На думку О. М. Фінкель, синтаксична структура літературного твору є вирішальним компонентом. Вибір типу речення (просте, складне, складнопідрядне, підрядне), використання сполучників чи безсполучникового зв'язку, порядок слів, лексичні та синтаксичні повтори повинні розглядатися перекладачем з такою ж ретельністю, як і лексика та семантика. Тому особливо важливо перевірити, чи збережено синтаксичний «ключ», який має вирішальне значення для створення художнього тексту [28, с. 286].

Aringarosa had never been comfortable with the Vatican's historical need to dabble in science. What was the rationale for fusing science and faith? Unbiased science could not possibly be performed by a man who possessed faith in God. Nor did faith have any need for physical confirmation of its beliefs.

Арінгароса ніколи не схвалював традиції Ватикану загравати з наукою. Який сенс змішувати науку й віру? Адже людина, що вірує в Бога, аж ніяк не може займатися наукою без упереджень. Та й сама віра не потребує фізичного підтвердження своїх постулатів [10].

Досліджуючи цей уривок на мікрорівні, можемо виділити наступні моменти: В українському перекладі вживається заміна частини мови: «had never been comfortable with» переформулюється як «ніколи не схвалював», де іменник «схвалював» використовується як більш зручний для читача українською мовою.

У випадку «Vatican's historical need» заміна «historical need» на «традиції Ватикану» відбувається для глибшого розкриття семантики лексеми «historical need». Тут «традиції» звучить більш органічно та передає не лише буквальне значення «історична потреба», а й контекст та специфічність Ватиканських традицій.

Отже, для перекладача невід'ємною частиною дослідження художнього твору є переосмислення культурних і позамовних чинників, які впливають на читача. Аналіз використання того чи іншого концепту в перекладі є трудомістким завданням, оскільки перекладач повинен встановити зв'язок між двома різними культурами та наблизити їх одну до одної. Саме під час цього процесу відбувається розгляд лінгвокультурної картини світу з подальшим аналізом та інтерпретацією.

1.6. Реорганізація вихідної матриці тексту при перекладі за допомогою перекладацького інструментарію

Вміле використання різноманітних мовних трансформацій є надзвичайно важливим завданням для перекладача, оскільки він повинен оптимально використовувати ресурси доступних йому мов. Тема використання перекладацьких трансформацій викликає великий інтерес як серед вітчизняних, так і серед зарубіжних науковців, оскільки досягнення адекватного перекладу є безпосереднім завданням кожного перекладача. Точна передача тексту оригіналу іншою мовою безпосередньо залежить від умілого

У загальному розумінні, згідно з визначенням у «Словнику української мови», трансформація означає «зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей» [51]. Більш конкретний термін «перекладацька трансформація» можна знайти в працях багатьох науковців, таких як В. Карабан, Я. Рецкер та ін. Однак єдиного правильного визначення цього явища не існує і, скоріш за все, не буде, оскільки кожен лінгвіст виділяє найважливіші аспекти трансформації та має власну точку зору.

Вдало застосована перекладацька трансформація в тексті є результатом логічного та критичного мислення. Важливо розуміти, що переклад не є абсолютно точним відтворенням оригіналу іншою мовою, оскільки результат, ймовірно, не буде повністю задовольняти ні перекладача, ні його аудиторію.

У цьому контексті завдання перекладача полягає в тому, щоб зробити текст якомога ближчим до оригіналу. Це гарантує, що одержувач отримає інформацію з тим самим наміром, який мав на увазі автор.

У художньому перекладі, який є основою нашого дослідження, науковці в основному поділяють трансформації на дві основні групи: лексичні та граматичні. Незалежно від виду перекладу – науково-технічного, суспільно-політичного, юридичного, художнього чи будь-якого іншого – окрім загальних традиційних трансформацій, існують специфічні трансформації, властиві кожному виду.

При перекладі текстів науково-технічного стилю, наприклад, необхідно враховувати особливості лексики та підбирати відповідні слова в мові перекладу. У художньому перекладі ситуація складніша, оскільки перекладач повинен не тільки передати чітко і лаконічно сформульований текст, але й розуміти основну концепцію тексту і мати конкретне уявлення про її реалізацію.

Лексичні трансформації виникають тоді, коли неможливо підібрати повний еквівалент або коли значення оригіналу спотворюється, спрощується чи відхиляється від вихідних мовних одиниць через асиметрію між українською та англійською мовами. При перекладі з англійської мови на українську лексичні трансформації часто залежать від стилістичних особливостей тексту перекладу і часто є вибором перекладача.

Загалом можна виділити п'ять видів лексичних трансформацій: конкретизація, генералізація, перестановка, додавання та вилучення.

Конкретизація – це прийом перекладу, який передбачає міжмовну заміну загальної одиниці мови оригіналу одиницею мови перекладу з більш конкретним семантичним полем.

Приклад: *I'll get the papers on the way home.* – *Я куплю газети по дорозі*

додому.

Підкреслені англійські слова мають ширше значення, ніж їхні українські відповідники, і їхню особливу семантику можна розпізнати з контексту.

Генералізація – це прийом перекладу, при якому лексема мови оригіналу з вузьким семантичним полем перетворюється на лексема мови перекладу з ширшим семантичним полем.

Приклад: *I have been 18 months in the military.* – *Я прослужив у війську півтора року.*

Вилучення – лексична трансформація, в результаті якої при перекладі вилучаються окремі слова, словосполучення або частини речення.

Приклад: *The bold and courageous struggle of colonies for independence.* – *Мужня боротьба колоній за незалежність.*

Тут вилучено синонімічний прикметник. Опускати або видаляти можна тільки ті слова або частини речення, які повторюються в тексті оригіналу згідно з нормами мови оригіналу, оскільки це може порушити норми мови перекладу.

Додавання – це введення нових елементів з метою зробити імпліцитну інформацію глибинної структури речення експліцитною в його поверхневій структурі або додавання певних лексичних та синтаксичних елементів до висловлювання мовою перекладу.

Приклад: *Non-members of the organization are invited to the conference as observers.* – *Країни, що не є членами організації, запрошуються для участі у конференції в якості спостерігачів.*

Заміна – трансформація, в результаті якої слово однієї частини мови перекладу замінюється словом іншої частини мови оригіналу.

Приклад: *I banged and banged on his bedroom door. He must be a really heavysleeper, I thought to myself.* – *Я все стукала і стукала в двері його спальні. Мабуть, він дуже міцно спить, подумала я.*

Перестановка – один з видів трансформацій, при якому відбувається заміна розташування слів, словосполучень, частин складного речення в тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу.

Приклад: *Car engine.* – *Двигун автомобіля.*

Транскодування – спосіб перекладу шляхом відтворення звукової/графічної форми слова мови оригіналу засобами мови перекладу. Розрізняють чотири види транскодування: транскрипцію, транслітерацію, змішане та адаптивне транскодування.

При транскрипції передається звукова форма слова, при транслітерації слово перекладається літерами, при змішаному транскодуванні використовується як транслітерація, так і транскрипція, а при адаптивному транскодуванні форма слова пристосовується до правил граматики та фонетики. Таким чином, транскодування можна зустріти при перекладі таких слів, як *комп'ютер, контроль* та інших.

Іншим, не менш важливим видом лексичних трансформацій є калькування. Калькування використовується для передачі як безеквівалентних термінів, так і тих, що мають еквіваленти, і передбачає переклад словосполучень зі збереженням структури оригіналу.

Приклад: *Iron heel.* – *Залізна п'ята* (imperialism) [14, p.89].

Модуляція (логічний/смісловий) розвиток – це форма лексико-семантичної трансформації, яка стосується логічного розвитку значення. Вона передбачає заміну одного компонента причинно-наслідкового зв'язку іншим, логічно пов'язаним компонентом, при цьому інваріант зберігається [7, с. 92].

Приклад: *He always made you say everything twice.* – *Він завжди перетитував.*

Грамматична трансформація або граматична заміна – це прийом перекладу, при якому граматична одиниця мови оригіналу замінюється граматичною одиницею мови перекладу з іншим категоріальним значенням

Заміна частин мови (конверсія):

Noun → Verb: *It is our hope that the agreement will be reached by Friday.* –
Ми сподіваємося, що угоду буде досягнуто до п'ятниці.

Noun+er → Verb: *He is a poor swimmer.* – *Він погано плаває.*

Adjective → Noun: *Australian prosperity was followed by a slump.* – *Услід за економічним процвітанням Австралії настала криза* [7, с. 93].

У перекладі трапляються й інші типи замін частин мови, часто пов'язані із заміною речень, що означає реорганізацію синтаксичної структури речення.

Заміна членів речення призводить до реорганізації синтаксичної структури речення. Подібна реорганізація відбувається в багатьох випадках при заміні частин мови. Більш значна зміна синтаксичної структури відбувається, коли замінюються головні члени речення, особливо підмет. Це може бути конверсійна трансформація, при якій дієслово передається шляхом його перетворення. У цьому випадку суб'єкт, який спричиняє дію, перетворюється на суб'єкт, який виконує дію. В англо-українському перекладі використання таких замін відбувається переважно через те, що підмет в англійській мові частіше, ніж в українській, виконує інші функції, окрім позначення суб'єкта дії, наприклад, функції об'єкта. З цієї причини підмет замінюється доповненням.

Приклад: *Visitors are requested to leave their coats in the cloak-room.* – *Відвідувачів просять здавати верхній одяг у гардероб.*

Зміна типу речення призводить до синтаксичних змін, і є кілька випадків:

1. Складне речення можна замінити простим реченням.
2. Головне речення може стати підрядним і навпаки.
3. Складносурядне речення можна перекласти як складнопідрядне і навпаки.
4. Складне речення з безсполучниковим зв'язком можна замінити реченням зі сполучниковим зв'язком і навпаки.

Синтаксична конверсія, як форма граматичної трансформації, означає зміну порядку мовних одиниць, таких як слова, елементи речення, частини речення або цілі речення. У традиційному англійському порядку слів послідовність така: підмет → присудок → прямий додаток → непрямий додаток → прислівникові модифікатори. На противагу цьому, порядок в інформативному українському реченні є органічним, коли речення починається з обставин часу та

місця, за ними йдуть додатки, а підмет і присудок стоять наприкінці.

Приклад: *There are no silicon mines in Silicon Valley.* □ *У Кремнієвій долині немає кремнієвих копалень.*

Членування речень – це метод перекладу, за допомогою якого синтаксична структура вихідного речення перетворюється на дві або більше предикативних структур у кінцевому тексті під час процесу перекладу. Таке перетворення перетворює просте речення у вихідному тексті на складне речення в тексті перекладу або розбиває просте чи складне речення на два, чи більше окремих речень.

Приклад: *Three important revolutions shaped the course of history: the Cognitive Revolution kick-started history about 70,000 years ago.* – *На перебіг історії мали вплив три важливі революції. Когнітивна революція дала історії первинний поштовх приблизно 70 тисяч років тому.*

Об'єднання речень – це прийом перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу трансформується з двох або більше простих речень в одне складне речення. Це означає, що, на відміну від техніки, описаної вище, це перетворення є повністю зворотним.

Приклад: *That was a long time ago. It seemed like fifty years ago.* – *Це було дуже давно – здавалося пройшло з півстоліття.*

При перекладі англійських граматичних структур, таких як інфінітив, дієприкметник, герундій, атрибутивна група тощо, іноді доводиться здійснювати трансформації додавання, тобто вводити в текст перекладу мовні одиниці, які формально не присутні в тексті оригіналу. Такі додавання можуть мати лексичний, граматичний або лексико-семантичний характер і найчастіше пов'язані з лексичними замінами.

Вилучення є протилежністю додаванню. При перекладі семантично надлишкові елементи часто видаляються, не впливаючи на адекватність перекладу. Вилучені елементи не мають важливого смислового значення і, крім того, їх дослівне відтворення у вихідному тексті порушує його нормативність.

Лексичні трансформації можуть поєднуватися з іншими типами,

утворюючи лексико-граматичні трансформації. У межах цієї категорії поширеною є функціональна заміна, коли ситуації передаються модифікованими або новими лексичними одиницями відповідно до граматичних правил мови перекладу. Одним із прикладів є антонімічний переклад, який передбачає як лексичні, так і синтаксичні зміни шляхом заміни лексеми на її протилежність, що часто супроводжується зміною стверджувальної або заперечної конструкції в реченні [7, с.96].

Перекладачеві необхідно знати ці прийоми, оскільки вони допомагають уникнути буквалізму, а також необхідні для дотримання правил мови перекладу.

Висновки до Розділу 1

У першому розділі ми дослідили поняття когнітивної лінгвістики, що вивчає когнітивні процеси, які відбуваються у свідомості людини. Основним її підходом є концептуальний аналіз. Його метою є побудова концептуальної моделі, що репрезентує інформаційний фрагмент.

У когнітивній лінгвістиці концепти розглядаються як носії структурованого знання, при цьому репрезентативну структуру концепта прийнято називати фреймом. Фрейм – це структура концептів, які пов'язані між собою таким чином, що для того, щоб зрозуміти один концепт, потрібно зрозуміти всю структуру, яка включає в себе цей концепт.

Важливо згадати, що художні концепції функціонують як художнє вираження авторського світогляду, що є результатом поєднання особистих творчих здібностей з художніми прийомами. Концепти є компонентами картин світу, і відповідно вони різняться у різних культурах і дискурсах. Т. Літяга виділяє 3 основні підходи до поняття «концепт»: 1) лінгвістичний; 2) когнітивний; 3) культурологічний.

Мовна картина світу стосується того, як певна мовна спільнота сприймає, розуміє та виражає світ, формуючи колективну свідомість через мовні нюанси та культурні впливи. З іншого боку, контекстуальна картина світу підкреслює, як

інтерпретації та значення залежать від контексту, враховуючи ситуативні, соціальні, культурні та історичні фактори, які суттєво впливають на розуміння висловлювань та повідомлень.

Концепти формують когнітивну систему в людському мозку, яка відображає сприйняття світу людиною. Значення цих концептів кодується в словах за допомогою мовних символів, що підкреслює глибокий зв'язок між мисленням і мовою та робить значний внесок у те, як ми розуміємо наш світ.

Художні концепти зазвичай аналізують за допомогою поетико-когнітивного та семантико-когнітивного методів, а підхід В. Ніконової розрізняє їх за змістом і формою вираження. Ці концепти мають багатовимірну структуру, що охоплює денотативну інформацію, авторські асоціації та асоціативний зміст на предметно-чуттєвому, образно-асоціативному та семантичному рівнях відповідно. Для дослідження художнього концепту можна застосувати алгоритм, запропонований С. Крацилом, що включає визначення основного вербалізатора, етимологічний аналіз, синоніми ключових слів та дослідження фразеологічних одиниць.

Дослідження структури або патерну є центральним аспектом дискурс-аналізу. Цей аналіз охоплює рівень мікроструктури та рівень макроструктури і підкреслює залежність від контексту для всебічного розуміння тексту. Тематичні макроструктури характеризують загальний зміст дискурсу і полегшують сприйняття інформації. Мікрорівень дослідження суттєво включає аналіз семантичних елементів тексту, що включає в себе вивчення мікроструктур, аналіз значень слів і речень, взаємозв'язків між реченнями, а також стилістичного та риторичного формування значень. Крім того, дискурс-аналіз виявляє імпліцитні значення через когнітивний, соціальний і культурний контексти, що поглиблює інтерпретацію тексту.

Загалом, від перекладачів вимагається не тільки знання вихідної та цільової мови, а ще й розуміння когнітивних аспектів представлених у мовах.

Тобто, людина, яка здійснює переклад повинна бути обізнана і з культурним, і з історичним досвідом представників мовних спільнот.

Також варто згадати про важливість лексичних та синтаксичних перекладацьких трансформацій, які дозволяють перекладачу адекватно відтворити концептуальну картину, яка зображена в оригінальному тексті.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТУ: ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОРІВНЯ ТА МАКРОРІВНЯ НА МАТЕРІАЛІ КНИГИ ДЖОНА ГРІШЕМА «АДВОКАТ НЕГІДНИКІВ»

Значним досягненням сучасної лінгвістики є виділення та найменування мінімальної функціональної та ментальної одиниці – концепту. Концепт містить інформацію про особливості сприйняття навколишньої дійсності як на індивідуальному, так і на колективному рівні та абстрагується від термінів «поняття» і «значення». Не менш важливим є усвідомлення того, що образ світу, який відображає інтерпретацію людиною дійсності, формується системою таких концептуальних одиниць. Поняття концепту перебуває в центрі лінгвістичних досліджень і когнітивних студій.

Лінгвісти запропонували різні тлумачення та визначення терміну «концепт», розробили комплексні методи його дослідження та моделювання. Методи концептуального аналізу виявилися особливо провідними у вивченні художніх творів, оскільки літературний текст може обійтися без сюжету і теми, але без концепту, що відповідає моральній, соціальній та естетичній ідеї, літературний текст неможливий. Тому концептуалізація художнього тексту є визначальною категорією [17, с. 89].

У другому розділі ми проводимо аналіз концептуальних аспектів перекладу на основі оригіналу твору американського письменника Джона Грішема «Rogue Lawyer» («Адвокат негідників») і перекладу Тетяни Ткалюк з англійської на українську. Аналіз проводиться на основі власного алгоритму дослідження художнього концепту, запропонований Соломією Крацило:

- 1) визначення головного вербалізатора та основного способу прямої номінації;
- 2) етимологічний аналіз, дефініційний аналіз (дослідження словникових визначень) та компонентний аналіз, який застосовано для опису структурної впорядкованості значення лексем імені концепту з метою виявлення домінантних сем та системних відношень всередині концепту;

3) аналіз синонімів ключового слова, які вербалізують концепт, що дає змогу виявити його диференційні атрибути;

4) дослідження фразеологізмів та паремій, що представляють образний та ціннісний компоненти [16, с.53].

Для аналізу ми використали перші два аспекти класифікації дослідження художнього концепту.

2.1. Реалізація художнього концепту в перекладі: експлікація та вербальна об'єктивація

Концепт вважається частково вербалізованим поняттям. Термін «вербалізація» використовується як у загальному (соціальному), так і в спеціальному (лінгвістичному) контекстах. У лінгвістичній когнітивістиці та культурологічних аспектах лінгвістики під вербалізацією розуміють мовну репрезентацію концепту або його специфічних ознак. У цьому дослідженні ми стверджуємо, що концепт може бути частково вербалізованим, оскільки для його повної реалізації потрібні різноманітні мовні засоби, що ґрунтуються на індивідуальному пізнанні.

Розглянемо синтаксичні особливості художнього концепту при перекладі та його вербалізація. По-перше, при порівнянні текстів присутнє членування речень. Причиною цього є те, що на граматичному рівні різняться картини світу англійців та українців: завдяки прямому порядку слів у реченні, письменник не членував їх, а об'єднував, адже англійський читач буде сприймати інформацію структурно. Проте, українській мові властивий непрямий порядок слів, через те, якщо уникнути членування, читач не зрозуміє зміст речення через велике нагромадження лексичних структур, які неповідкові у складному реченні.

Оригінал:

My name is Sebastian Rudd, and though I am a well-known street lawyer, you will not see my name on billboards, on bus benches, or screaming at you from the yellow pages. I don't pay to be seen on television, though I am often there. My name is not listed in any phone book.

Переклад:

Мене звати Себастьян Руд. Хоч я доволі відомий громадський адвокат, ви не побачите мого імені на рекламних щитах чи автобусних зупинках, воно не кинеться вам в очі із жовтих сторінок. Я не фінансую можливості потрапити в телевізор, однак таки часто туди потрапляю. Мого імені немає в жодному телефонному довіднику.

На мікрорівні, ми можемо помітити заміни, які здійснив перекладач. Спочатку візьмемо до уваги фрагмент *a well-known street lawyer*. В українському перекладі відбулося додавання слова *доволі*, що надає додаткову характеристику образу адвоката. На додачу, словосполучення *street lawyer* зазнало експлікації, адже якби відбувся буквальний переклад зі значенням *вуличний адвокат*, це надало б негативної конотації герою, тому що слово *вуличний* асоціюється з тим, хто не має належної освіти та знань у певній галузі. Також, застосовано генералізацію до певних слів, наприклад, *bus benches* відтворено як *автобусні зупинки*, а не *лавочки*. Через різницю у картинах світу ця трансформація є просто необхідною, адже український читач не зрозумів би повноцінно переклад, оскільки ніхто не вживає вираз *автобусна лавочка*. Звернімо увагу також на слово *screaming*, і як за допомогою модуляції вихідний варіант є більш природнім в українській мові. Також, відбувається додавання слів для кращого розуміння. Наприклад, фраза *don't pay* була уточнена і відбувалося додавання слова *можливості*. Крім того, у цьому ж реченні є конкретизація слова *at* на *потрапляю*. В англійській мові досить часто використовують прості дієслова такі як: *to be, to make, to do, etc.* В українській мові є багато заміників для них, і перекладачі часто користуються цим, і таким чином, може відбуватися

конкретизації значення слова, зважаючи на контекст.

Щодо макрорівня, хотілося б звернути спочатку увагу на те, що українська мова є синтетичною мовою і речення у більшості випадків є більш розгорнуті та з більшою кількістю мовних знаків. У цьому фрагменті тексту можемо помітити, що перше речення було поділене на два в українському варіанті тексту. На мою думку, перекладач здійснив такий прийом, щоб спочатку подати головну інформацію про героя, а саме його прізвище та ім'я, і щоб читач звернув увагу на це, а потім вже продовжити іншим реченням. Варто зазначити, що англійській часто використовуються пасив, що не властиво для української мови. Тому перекладач замінив пасивні форми на інфінітив у мові перекладу.

Щодо трансформацій, можемо виділити наступні: генералізація, додавання, модуляція, конкретизація та членування речень.

Перейдемо до аналізу другого фрагмента:

Оригінал:

He says nothing and walks a few feet back to his table, where his little gang of assistants huddle importantly in their dark suits and ham it up for the home crowd. They are on display in this, the biggest show of their miserable backwater careers, and I often get the impression that everyone from the DA's office who can walk, talk, wear a cheap suit, and carry a new briefcase is packed around the table to insure justice.

Переклад:

Він не відповідає, відходить на кілька кроків до свого столу, за яким стримано й поважно, на очах у присутньої публіки, радиться невелика ватага його помічників у темних костюмах. Тут вони на виду, вони учасники найбільшого шоу в їхніх жалюгідних нудних кар'єрах. І мені часто здається, що усі працівники офісу окружного прокурора, спроможні ходити, говорити, вбиратися в дешевий костюм і носити новенький портфель, зараз товпляться навколо столу, прагнучи почуватися причетними до правосуддя.

Здійснивши аналіз на мікрорівні певних уривків з фрагмента, можемо відзначити певні зміни, які відбулися під час перекладу. Розпочнемо з процесу антонімізації: стверджувальна конструкція *he says nothing* трансформується у заперечну *він не відповідає* і таким чином зберігається структурна симетричність речення оригіналу. Наступний уривок буде стосуватися лексико-синтаксичної трансформації, перестановки. Тетяна Ткалюк майже повністю змінила порядок слів у реченні перекладу. До того ж маємо приклад заміни дієслова у підрядному реченні в англійській мові *who can* на прикметник в українській *спроможні*. В останньому уривку для аналізу виявлено декілька трансформацій. Перша з них це заміна інфінітива, що часто використовується в мові оригіналу на дієприслівник у мові вихідного тексту. Другою є контекстуальна заміна, яка супроводжується ще й додаванням слів у варіанті перекладеного тексту.

Як відомо, порядок слів в англійській мові зазвичай слугує граматичним засобом визначення функції слова в реченні. Тому англійське речення характеризується набагато більш чітким і постійним порядком слів порівняно з українським. З іншого боку, в українській мові порядок слів загалом вільніший, ніж в англійській. Однак важливо підкреслити, що свобода порядку слів в українській мові є відносною. Порядок слів завжди підпорядковується певним правилам і завжди виконує певні граматичні, семантичні чи стилістичні функції. У нашому випадку прямий порядок слів зробив би переклад надто буквальним і акцент був би на героях, а не на описі їх поведінки. Перекладачка досягла такого ефекту, що читач може чітко зобразити ситуацію у своїй свідомості під час прочитання. Також хочеться звернути увагу на членування речень. Не одноразово у тексті оригіналу трапляються речення, які є достатньо довгими та під час читання не завжди є фокус на прочитаному через надмірну інформацію в одному реченні. З огляду на прямий порядок слів в англійській мові читач може зрозуміти про кого йде мова, а в українській це є великим нагромадженням слів. Тому, перекладач повинен оцінити ситуацію, і за необхідності розділити речення, як це було зроблено у нашому прикладі: *Тут вони на виду, вони*

учасники найбільшого шоу в їхніх жалюгідних нудних **кар'єрах**. **І мені часто здається, що усі працівники офісу окружного прокурора**

Щодо перекладацьких трансформацій, можемо виділити наступні: антонімічний переклад, перестановка, членування речень, граматична заміна та контекстуальна заміна.

Проаналізуємо наступний уривок:

Оригінал:

They fired bullets into my old apartment, a duplex on the ground floor, and they firebombed my old office five years ago. «They» have never been found or identified, and I get the clear impression the cops aren't looking that hard.

Переклад:

*По моїй колишній квартирі, дворівневому помешканні на першому поверсі, стріляли, а мій колишній офіс підпалювали п'ять років тому. Хто те все скоїв — досі невідомо, нікого не знайшли. **І я** чудово розумію, що копів не надто ретельно шукають.*

Характерно для англійської мови знову відбулася перестановка частини мови, і присудок в українському варіанті перемістився у позицію після обставини. Також, сталося вилучення, адже слово *bullets* не було передано у мові перекладу. Слово *a duplex* зазнало експлікації, оскільки в українській мові немає одного слова для позначення цього терміну. Крім того, присутнє членування речень, оскільки того вимагав контекст та краще розуміння у мові перекладу.

Особливої уваги заслуговує різниця у назві поверхів у багатоповерховій будівлі. Для англійської нації притаманно починати рахунок з *ground floor*, в той час, коли українська нація одразу починає з першого поверху. Для українських читачів це було б незрозумілим якби перекладачка здійснила переклад буквально і передала значення слова як *грунтовий поверх*.

Узагальнимо інформацію про те які трансформації були використані. У фрагменті відбулася перестановка, вилучення, описовий переклад та адаптація.

Інколи перекладач вдається до об'єднання речень на основі складносурядного зв'язку.

Проаналізуймо четвертий уривок із книги «Адвокат негідників»:

Оригінал:	Переклад:
<i>It gets more complicated. The drinks arrive and we don't bother with a polite «Cheers.» That would only waste time. We need the alcohol ASAP.</i>	<i>Із часом усе стає складнішим. Приносять напої, ми не виголошуємо ввічливе «Будьмо» — марна трата часу. Ми просто негайно мусимо витити.</i>

Що стосується мікрорівня, у даному фрагменті не багато змін, але певні ми опишемо. Наприклад, у першому реченні відбулося додавання *із часом*, що додає певний розвиток ситуації. Також варто зазначити про зміну означено-особове речення в оригіналі на неозначено-особове в перекладі.

На макрорівні спочатку проаналізуємо об'єднання речень, і саме те, що в українській мові є частими підрядні речення. У нашому випадку два речення в оригіналі, були об'єднані за допомогою тире у підрядне речення з наслідковим зв'язком. Наявний ще один момент який зображає відмінність мов. В англійській мові є певні скорочення на письмі, які відсутні в українській. Саме тому аббревіатура *ASAP*, що означає *as soon as possible* була відтворена лише одним словом *негайно*, що повністю передає ідею речення.

Були використані такі трансформації, як додавання, заміна речень та їх об'єднання.

Особливістю української граматики є багатогранність видів односкладових речення (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові та називні), що не є властиво англійській мові. Історично склалося, що в англійській граматиці у 85% випадків не може існувати речення без особи.

Розглянемо наступний приклад:

Оригінал:

*I've **often** wondered if I was so lousy in bed that I drove her to **switch teams**. I **doubt it**. I **must say** she has a **good eye**. I loathed Gwyneth, **still do**, but the woman could stop traffic on any street in town.*

Переклад:

*Я **завжди** думав: невже я був таким нездарою у ліжку, що це довело її до **зміни орієнтації**? **Сумніваюся**. **Мушу визнати**, у неї **гарний смак**. Я **терпіти не міг Гвінет, та й зараз не можу**, але через ту жінку на будь-якій вулиці міста може **завмерти рух**.*

Проаналізуємо мікроструктури наявні у фрагменті: у першому реченні ми зустрічаємо гіперболізацію замість слова *зазвичай* вжито *завжди*, що надає дії більшої частотності. Крім того, є випадки контекстуальної заміни та адаптації для кращого сприйняття інформації реципієнтом. Демонструємо прикладами *switch teams* перетворилася на *зміну орієнтації*, а *good eye* відтворилося як *гарний смак*. Обговоримо ще один аспект перекладу, а саме заміну дієслова *to do* на вираз *та й зараз не можу* який є конкретизованим, оскільки цього вимагає українська мова. Крім того, у прикладі присутня трансформація антонімічного перекладу.

На прикладі цього фрагменту можна побачити різницю у формуванні речень в обидвох мовах. Речення в англійській мові, як і в українській складаються з певних компонентів (членів речення). Розуміння цих частин не лише допомагає правильно формулювати речення англійською мовою, але й полегшує розуміння готових речень. На відміну від української, в англійській мові підмет і особливо присудок є вирішальними елементами структури правильного речення. Вони складають основу кожного англійського речення. У нашому випадку, два речення відтворилися у мові перекладу без підметів, адже з контексту і так зрозуміло про що йде мова. Таким чином перекладачка уникнула повторів.

Отже, у даному фрагменті були застосовані і контекстуальна заміна, і адаптація, і конкретизація, і антонімічний переклад.

Різниця у використанні пасивного та активного стану в англійській та

українській мові частково зумовлена різницею у структурі мов та традиціями вираження дій і стосунків між суб'єктами і об'єктами речень.

Одна з причин використання пасивного стану в англійській мові – це бажання акцентувати увагу на самій дії або об'єкті, а не на особі, яка виконує дію. Українська мова, навпаки, часто виражає дії в активному стані, більше акцентуючи увагу на самого виконавця дії.

Ця відмінність може бути пов'язана з культурними та лінгвістичними особливостями кожної мови, а також із синтаксичними та граматичними різницями між ними. На практиці і в англійській, і в українській мовах можна використовувати обидва стани, але активний або пасивний стан може використовуватися в різних контекстах для досягнення певних ефектів або акцентів.

Оригінал:

*A minute later, my phone buzzes again. It's Reardon and he says, «**Look**, Rudd, **there's nothing to be gained by pursuing this matter, asking a bunch of questions, running to the press, chasing cameras, you know, your typical routine. We'll take care of the press and leak it that you **pulled off** a dramatic rescue, after an anonymous phone call.***

Переклад:

*За хвилину мій телефон дзвонить ще раз. Це знову Ріардон: — **Послухайте**, Руде, **ви нічого не доб'єтесь, якщо будете мусолити цю тему, ставити безліч запитань, залучати пресу, маячити перед камерами, словом, робити все, що звикли. Ми самі займемось журналістами, дамо їм зрозуміти, що вам **вдалося** це драматичне визволення після анонімного телефонного дзвінка.***

Варто проаналізувати зміни, які відбулися на рівні мікроструктур. Розпочнемо із додавання слова *знову* у мові вихідного тексту. Я вважаю, що перекладачка хотіла звернути увагу читача, що Ріардон вже дзвонив раніше. Тобто між головним героєм і Ріардоном вже відбувалися розмови. Далі присутня адаптація, оскільки слово *look*, відтворено як *послухайте*, що є більш логічним, оскільки люди говорять по телефону. Далі, наявна заміна фразового дієслова на

звичайне дієслово *вдалося*, оскільки в українській мові не існує фразових дієслів.

В англійській та українській мовах дієслово може бути в активному та пасивному стані. Речення з присудком, вираженим дієсловом в активному стані, називається активним станом, а речення з присудком, вираженим дієсловом у пасивному стані, називається пасивним станом. Зверніть увагу, що в англійській мові речення в пасивному стані вживаються набагато частіше, ніж в українській. Причиною тому є те, що в англійській мові в пасивному стані вживаються не тільки перехідні дієслова, а й багато неперехідних дієслів. Підметом речення у пасивному стані в англійській мові може бути прямий, непрямий або прийменниковий додаток речення в активному стані. У нашому прикладі пасивне речення *there's nothing to be gained by pursuing this matter* відтворено у мові перекладу активним станом: *ви нічого не доб'єтесь, якщо будете мусолити цю тему*.

Отже, виділимо такі трансформації: додавання, адаптація та граматична заміна.

Розглянемо приклад, де простежується різниця у використанні граматичних часів. Як відомо, в англійській мові існує 16 часових форм, коли в українській всього 3 (теперішній, минулий і майбутній часи). На прикладі цього, ми спостерігаємо, що у народів різне розуміння часового аспекту. Наприклад, англійська ментальність звертає увагу на те, чи дія завершена у минулому, чи досі триває або має результат у теперішньому перфектному, чи є тривалою на певний час.

Оригінал:

*His head jerks so violently that I hear the **crunching of bones** somewhere, and in the first split second I think **I've broken his neck**.*

*But his neck is fine; **he's been hit** before, **plenty of times**, and has the scars to prove it.*

*Fango sprawls across the marble floor, and when he finally **comes to rest** he doesn't move.*

Переклад:

*Його голова смикається так **різко**, що я чую **хрускіт якоїсь з його кісток**. Тієї ж миті з'являється думка, що я **зламав йому шию**.*

*Однак з його шиєю все гаразд, він **вже потрапляв у бійки**, і **не раз**, і його шрами це ясно засвідчують.*

*Фанго розпластується на мармуровій підлозі, але, **приземлившись**, не рухається.*

Розглянемо перше речення, яке демонструє нам кілька змін. По-перше, адаптація слова *violently*, яке означає *жорстоко, несамовито*. Ці відповідники в українській мові асоціюються з побиттям, але у такому випадку ми говоримо про те, що голова смикнулася, а це ніяк не може бути поєднано з жорстокістю. Тому було використано еквівалент «різко».

Наступними обговоримо заміну категорії числа іменника у двох виразах: *crunching of bones* і *plenty of times*.

Звернемо увагу на категорію часу в обидвох мовах. Категорія часу дієслова впливає на зв'язок дії або стану з часом висловлювання, який слугує точкою відліку. Правило узгодження часів визначає, як граматично репрезентується фізичний час дії, яка відбуваються в один і той самий момент, виражається в однакових формах. Категорія виду надає інформацію про відношення дії до її внутрішньої межі або до її результату. Вид дієслова характеризує дію в процесі її формування, розгортання або як повністю реалізовану чи результативну. В українській мові існує два види дієслова: доконаний і недоконаний, причому різниця між ними проявляється лише в минулому і майбутньому часах. В англійській мові спосіб (неозначений (*indefinite*), тривалий (*continuous*), доконаний (*perfect*) і доконаний тривалий (*perfect continuous*)) є невід'ємною ознакою всіх дієслівних форм і обов'язковим елементом дії в кожному часі.

Зазвичай неозначений та доконаний час відтворюється недоконаним або доконаним видом в українській мові в залежності від сенсу. Тривалий і доконаний тривалий перекладаються недоконаним видом. Ми можемо це підтвердити на прикладах з фрагмента:

I've broken his neck – я зламав йому шию; *he's been hit* – вже потрапляв у бійки; *comes to rest* – приземлившись.

У трьох випадках теперішній простий і доконаний були відтворені доконаним видом, хоча в більшості випадків теперішній простий перекладається недоконаним.

Перекладачка, Тетяна Ткалюк, застосувала трансформацію адаптації, зміну категорії числа іменника та зміну категорії часу.

2.2. Проведення концептуального аналізу на лексичному рівні

Концептуальне дослідження передбачає розпізнавання мовних засобів, що використовуються для вираження концепту. Сюди входить аналіз різних методів дослідження концептів. До яких входять концептуальний аналіз, дефініційний аналіз як засіб виявлення концептуального субстрату, компонентний аналіз для опису структурної організації значення номінативної лексеми концепту, етимологічний аналіз як рефлексія над внутрішньою формою лексеми (імені концепту), побудова синонімічних рядів, техніка фреймового моделювання та застосування інструментарію з теорії когнітивної метафори.

Подібраний приклад прекрасно демонструє розбіжність у когнітивному сприйнятті множиного числа одного об'єкту у свідомості різних культур. Для українського народу притаманно використання термінів для позначення сукупності предметів, проте англійська потребує конкретного визначення предмету.

Оригінал:

Переклад:

I do not maintain a traditional office. I carry a gun, legally, because my name and face tend to attract attention from the type of people who also carry guns and don't mind using them. I live alone, usually sleep alone, and do not possess the patience and understanding necessary to maintain friendships.

Я не маю звичайного офісу. Я ношу зброю — легально — оскільки моє ім'я і зовнішність можуть привертати увагу того штибу людей, представники якого зазвичай мають зброю і не вагаються, щоб нею скористатися. Живу я сам, сплю зазвичай сам, та мені й невластиві терпіння і чуйність, необхідні для дружби.

Розглянемо детальніше кожне речення із даного фрагменту. Спершу можемо помітити генералізацію словосполучення *do not maintain*, яке було передане у тексті вихідної мови *не маю*. Оскільки, еквівалентом англійського слова є дієслово *утримувати*, людина української національності не сприйняла б цей варіант перекладу, адже воно має значення *тримати у рівновазі*, або *не відпускати*, або *забезпечувати когось засобами до існування*, що ніяк не може бути поєднано зі словом *офіс*. Втім, у тексті перекладу, Тетяна Ткалюк, використовує слова, які певним чином є застарілі або не популярні у повсякденній мові. Для прикладу візьмемо слово *штиб*, яке позначає певний тип людей. У останньому реченні є присутнє вилучення слова *maintain*, оскільки немає потреби використовувати його, адже і так зрозуміло з контексту про що йде мова.

При аналізі на макрорівні можемо зазначити, що при перекладі з англійської на українську мову чи навпаки часто можемо зустріти різницю у передачі числа іменника. Тобто, для англійської мови є більш притаманним однина іменника, а українській – множина. Для прикладу візьмемо слово *a gun* і його еквівалент *зброя*. Хоча перекладач міг використати еквівалент *пістолет*, але в такому випадку немає експресивності ситуації. Також, варто звернути увагу на форму герундія у тексті оригіналу. Герундій є однією з трьох неособових форм дієслова в англійській мові і належить до безеквівалентних граматичних

категорій у мові перекладу. Тому перекладачі використовують інші варіанти перекладу відповідно до граматики української мови. У нашому випадку герундій трансформувався в підрядне речення.

Отже, у цих реченнях були використанні наступні трансформації: генералізація, конкретизація, заміна граматичних форм та вилучення слова.

Наступним фрагментом слугує приклад слова, який в українській мові має великий синонімічний ряд. Це можна пояснити тим, що в українській мові для нових понять створюються нові слова, а в англійській мові до вже існуючого слова додається нове значення.

Оригінал:

*The pathologist who did **the autopsies** at the state crime lab told the jury the two **little** victims had drowned, but he also added that «**blunt force trauma**» to their heads was a contributing factor. It's a better story for the prosecution if the jury believes the **girls** were raped and beaten senseless before being tossed into the pond.*

Переклад:

*Патологоанатом, який робив **розтин** у державній кримінальній лабораторії, повідомив присяжним, що дві **неповнолітні** жертви потонули, але додав, що «**травми від удару тупим предметом**» на головах також **відіграли свою роль**. Обвинуваченню **хотілося**, щоб присяжні повірили, що **дівчаток** звалтували і до смерті **побили**, перш ніж кинути в ставок.*

У першому реченні відбувається заміна числа іменника з множини на однину. Оскільки, слово *розтин* позначає, що мова йде про конкретний один випадок. Окрім того, у мові вихідного тексту присутня конкретизація слова *little*. Потім ми спостерігаємо додавання, адже зі словосполучення *blunt force trauma* отримуємо *травми від удару тупим предметом*. Українська мова вимагає більш розгорнутого перекладу, щоб уникнути буквалізму. Наступним елементом для аналізу буде *a contributing factor*, який завдяки трансформації контекстуальної заміни, перекладається як *відіграли свою роль*. Надалі маємо присутнє цілісне перетворення. Замість *це краща історія для обвинувачення* Тетяна Ткалюк

використовує фразу *обвинуваченню хотілося*, дотримуючись прагматичного ефекту і не змінюючи зміст повідомлення. Останнім словом, яке ми проаналізуємо буде *senseless*, яке має відповідні еквіваленти в українській мові: *безглуздий, безчуттєвий* або навіть *до втрати свідомості*. У нашому варіанті використано контекстуальну заміну і вжито фразу *до смерті*, тому що в українській мові є наступний вираз: *побити когось до смерті*, тобто дуже жорстоко і сильно.

Також важливо проаналізувати макросистему у цьому фрагменті.

По-перше, розглянемо переклад слова *little*. Як відомо, в українській мові слово «маленький» може мати кілька значень: 1) невеликий за розміром; 2) нечисленний; 3) короткий; 4) невеликий віком, малолітній. Оскільки в українській мові є багато значень цього слова, від перекладача вимагалось зробити акцент саме на віці дівчат. До того ж є ще один момент, коли було звернено увагу на це за допомогою зменшувально-пестивої форми слова, яка притаманна саме українській мові. Цим слугує слово *дівчаток*, де суфікс «-ок», зображає, що вони були маленького віку. Відповідно до аналізу цих речень, можна зробити висновок, що перекладачка намагалася якнайточніше описати цю ситуацію.

Проаналізувавши, ми бачимо, що автор використав і лексичні, і граматичні трансформації: граматичну заміну числа іменника і частини мови, контекстуальну заміну, конкретизацію, додавання та цілісне перетворення.

Наступним фрагментом для аналізу мікроструктур та макроструктур теж буде діалогічне мовлення:

Оригінал:

The judge glares at me and says, «I hold you in contempt.»
«Put me in jail,» I say, mocking, taunting. The court reporter is getting every word. «Put me in jail.»

Переклад:

Суддя переводить погляд на мене і каже:
*— Я затримую вас за **неповагу до суду**.*
*— То посадить мене в **хурдигу**, — я глузую і дразнюся. Судовий репортер **записує кожне слово**. — **Посадить мене в хурдигу.***

При аналізі на мікрорівні, можемо виділити трансформацію додавання до слова *in contempt*, адже перекладачка вказала, що мова йде про неповагу саме до суду. Також, тут присутня конкретизація слова *to get* і його відтворено як *записувати*. Загалом, слово *get* може передаватися у мові перекладу кількома варіантами відповідно до контексту.

На макрорівні підкреслимо слово *хурдига*. Дане слово було запозичене з польської мови і означає: «довга і вузька кімната з крихітним заґратованим віконцем, куди тимчасово поміщали злочинців, які не підлягали ув'язненню». Тому це слово прекрасно підходило до контексту. Також, це показує індивідуальний стиль перекладача, адже *хурдига* є архаїзмом. В більшості випадків такі слова використовували письменники, такі як Т.Шевченко чи П.Куліш у своїх творах.

Таким чином, зробимо висновок, що було використано додавання та конкретизацію.

Проаналізуємо наступний приклад:

Оригінал:

Every time I talk to Tadeo I'm thankful I'm not forced to face him in the ring. He has fierce black pupils that scream angrily, «Show me the mayhem. Show me the blood.» He grew up on the streets, fighting anyone who got too close.

Переклад:

Щоразу, розмовляючи з Тадео, я мішуся, що мені не доводиться перетинатися з ним у рингу. Його шалені темношкірі вихованці люто волають: «Покажи нам каліцтво. Покажи нам кров». Він зріс на вулиці, б'ючись із кожним, хто підходив надто близько.

У даному фрагменті є чотири граматичних заміни. Спершу проаналізуємо *I talk to Tadeo*, особливістю цього речення є те, що воно відтворене дієприслівниковим зворотом. Наступним прикладом буде заміна прикметника *thankful* на дієслово *мішитися*, що має трохи інше забарвлення. Далі маємо заміну числа іменника, а саме з множини на однину. Тому слово *streets* перетворено у *вулицю*, але так звикли говорити представники своїх мов.

Останньою заміною буде герундій, який відтворився дієприслівником.

При аналізі макрозмісту хотіли б звернути увагу на переклад слова *black*. Коли в мові оригіналу це слово вживається з людьми, тоді англійці розуміють, що це про колір шкіри. В українській мові це відбувається по-іншому, адже потрібно вказати, що це слово йде у парі зі словом *шкіра*. По-перше, це є більш ввічливо до іншої нації вживати такий відповідник. По-друге, в українській мові притаманне уточнення, наприклад, *темноволосий, світлошкірий, голубоокий*. Тобто є достатньо складених іменників, для позначення опису людини.

У даному прикладі, були присутні такі трансформації: граматична заміна та конкретизація.

Для аналізу візьмемо ще один уривок. Нашу увагу привертає слово *downtown*. *Даунтаун* – це термін, що використовується переважно в Північній Америці англомовними людьми для позначення комерційного, культурного, а часто також історичного, політичного та географічного центру міста. Оскільки, в українській мові такого слова немає, тому його замінюють на словосполучення *центр міста*.

Оригінал:

Nostalgia has nothing to do with it; it's all about convenience. It's a corporate bar downtown, one of a chain, but the ambience is not bad and it's lively on Friday evenings.
Judith Whitly arrives first and gets the booth.

Переклад:

Ностальгія тут ні до чого, просто так зручно. Це корпоративний бар у центрі міста, нічим особливим не прикметний, але атмосфера тут непогана, а по вечорах п'ятниці тут достатньо жваво.
Джудіт Вітлі прибуває першою і займає столик.

Лексичних та граматичних змін тут не багато. Присутня тільки контекстуальна заміна та перестановка. Говорячи про першу трансформацію, *one of a chain* відтворено як *нічим особливим не прикметний*. Зміст повідомлення зберігся, а лексичне наповнення змінилося. У другому випадку спочатку була обставина часу, а далі вже підмет і присудок.

Розглянемо наступний фрагмент із книги:

Оригінал:

*They do not acknowledge my presence. Starcher lives with these **grandparents** about half the time, so they are very attached to him. I try to understand their grief, but I have loathed these people for so long I **cannot stand** the sight of them.*

Переклад:

*Вони не зауважують моєї присутності. Старчер живе з цими **дідусям і бабусяю** половину часу, тож вони дуже прихильні до нього. **Намагаюся** зрозуміти їхнє горе, та я так довго ненавидів цих людей, що й досі **не можу** на них дивитися.*

Спершу розглянемо заміну виду речення з означено-особового на неозначено-особове. Через те, що в українській мові підмет є необов'язковим, безособові та неозначено-особові речення часто використовуються у мові. Також присутнє вилучення у виразі *cannot stand* і у мові перекладу відтворилося тільки модальне слово *can*. Цього вимагала ситуація, адже могло б відбутися велике нагромадження інформації, а таким чином, перекладачка певним чином уникнула конкретики, але сенс було відтворено.

Переклад терміну *grandparents* українською мовою буде *дідуся та бабуся*, оскільки в українській мові немає точного еквівалента за структурою і не існує загального слова для позначення цих членів сім'ї. Ця лексична трансформація передбачає процес розкладання складного слова *grandparents* на простіші компоненти з метою отримання його визначення або еквівалента в іншій мові. У цьому контексті *grand* тлумачиться як *великий* або *старший*, а *parents* перекладається як *батьки*. Така трансформація дає уявлення про семантичну структуру слова та його компонентів і дає можливість зрозуміти значення та перекласти його іншою мовою.

Варто зазначити, що були використані наступні трансформації: заміна виду речення, вилучення та конкретизація.

Підбиваючи підсумки, зауважимо, що перекладач повинен звертатися до словника і обов'язково звертати увагу на контекст, у якому знаходяться мовні

одиниці. Дослідження художнього концепту має проводитися на основі етимологічного, дефініційного та компонентного аналізів.

2.3. Синтаксична вербалізація на рівні словосполучення

У складному полотні лінгвістичних досліджень перетин синтаксису та вербалізації є багатим полем для дослідження. Ця магістерська робота заглиблюється в нюансовану сферу «Синтаксична вербалізація на рівні фрази». Суть цього дослідження полягає у розкритті тонкощів того, як синтаксичні структури проявляються та знаходять вираження на рівні фраз у межах мови.

Дослідження розпочинає вивчення основних закономірностей, правил і тонкощів, що керують синтаксичними структурами на рівні словосполучень. Уважно вивчаючи взаємодію між синтаксисом і вербалізацією, ми прагнемо зробити цінний внесок у ширше розуміння лінгвістичних структур, проливаючи світло на те, як мова формується та артикулюється в межах фраз.

Занурюючись у глибини лінгвістичного аналізу, ця магістерська робота прагне розкрити не лише теоретичні засади, але й дослідити практичні застосування. Розуміння того, як синтаксичні структури вербалізуються на рівні фрази, є ключем до вдосконалення обробки природної мови, машинного перекладу та інших додатків комп'ютерної лінгвістики. Отже, перейдемо до прикладів на основі яких є здійснений аналіз.

Англійська та українська мови мають схожі концепції модальності через використання модальних дієслів. В англійській мові базовими є *can, could, may, might, shall, should, will, would, must, ought to* вони не мають форм для різних осіб та часів і вживаються без допоміжних дієслів. Вони виражають різні аспекти можливості, волі, необхідності.

Українські модальні дієслова, такі як *могти, мусити, повинен, міг би* використовуються з інфінітивом і можуть мати різні форми для різних осіб та часів. Вони часто поєднуються з іншими дієсловами за допомогою заставного інфінітива або дієприкметників, що може відрізнитися від англійської мови.

Однак обидві мови використовують модальні дієслова для вираження відтінків значень та взаємодії між дією та говорячим.

У цьому випадку варто звернути увагу, що українські слова мають категорію роду іменника, і дієслово відповідно узгоджується з іменником, тому модальні слова можуть змінювати закінчення, щоб відповідати роду об'єкта.

Оригінал:

*I change in a filthy bathroom, carefully **arranging** my shirt, tie, and suit on one hanger. I hand it to the jailer and say, «Please don't wrinkle this. I **have to wear** it tomorrow.» «**You want it pressed?**» he says, **then roars with laughter.***

Переклад:

*Перевдягаюся в загидженій вбиральні, дбайливо **розправляю** на вішалці сорочку, краватку й костюм. Віддаю все це наглядачу зі словами:
— Будь ласка, не помніть. Я **маю** вдягати це завтра.
— **Може, ще попрасувати?** —
регоче він.*

Щодо мікроструктури, знову маємо для аналізу приклад герундія, який переходить у дієслово *розправляти*. Присутня лексичне вилучення і заміна *then roars with laughter* на вираз *регоче він*. Ідея автора передалася повністю, тільки не так детально описано у перекладі.

Порівнявши оригінал із перекладом, звернемо увагу на переклад модальних дієслів. В англійській мові модальні дієслова утворюють особливу групу, що характеризується наявністю різноманітних, притаманних лише їм властивостей. Завдяки цим властивостям модальні дієслова займають надзвичайно складну і специфічну позицію, завдяки якій мова пронизана різноманітними значеннями, серед яких можливість і неможливість, необхідність і зобов'язання, ймовірність, бажаність, позитивність і негативність.

Тому головне завдання перекладача повністю зрозуміти значення модальних дієслів, щоб перекласти англійський текст правильно і без втрати сенсу. У нашому випадку ми аналізуємо модальне слово *have to*, яке має також синонім *must*, але в українській мові вони можуть бути відтворені лише одним еквівалентом *маю/повинен*, і ми не можемо повністю відтворити значення слова,

але загальний сенс повідомлення зберігається. Хочемо зазначити, що у даному фрагменті присутній сарказм. На мою думку, перекладачка відтворила прекрасно, адже і зберегла прагматичний ефект і певним чином навіть зробила його більш саркастичним. При цьому, додала вставне слово, яке є притаманне в українській літературі.

Узагальнимо використані трансформації: вилучення та граматична заміна.

Перейдемо до наступного фрагмента для аналізу:

Оригінал:

A dismissal in open court would be far too embarrassing for the system, so the judge and the prosecutor have conspired to do it behind closed doors, and as quickly as possible.

*I sit at a table with Gardy by my side and listen as Dan Huver **limps through** a tepid motion to dismiss the charges.*

Переклад:

*Припинення справи у відкритому судовому засіданні поставило б систему в незручне становище, тож суддя і прокурор прагнуть зробити це за зачиненими дверима і **якнайшвидше**.*

*Я сиджу за столом, Гарді поруч зі мною, ми слухаємо, як Ден Гувер **незграбно виголошує** свіже клопотання щодо закриття справи.*

Розпочнемо з аналізу мікроструктури у даному фрагменті. У першому реченні наявні два випадки додавання для доцільного розуміння тексту. Зауважимо, що відбувалася контекстуальна заміна словосполучення *limps through*. Замість *шкунтильгає через*, перекладачка вибрала кращий варіант і зрозуміліший для читача, а саме *незграбно виголошує*.

На макрорівні, важливо дослідити ступені порівняння прикметників. В англійській наявна структура «as...as», але у більшості випадків в українській мові це передається структурою «якнай + вища форма прикметника». Ці дві структури не мають еквівалентів в своїх мовах.

У наступному фрагменті зазначимо про використання вставних слів. Це є особливістю української мови, адже вставні слова та конструкції є невід'ємною частиною лексики українського народу. Вони використовуються як і на письмі

для милозвучності, так і у повсякденній мові. В англійській мові вони теж присутні, але не є такими частими і у більшості випадків застосовують при написанні творів.

Оригінал:

On second thought, there must have been several hundred people here who truly missed Link, at first. Morticians, strippers, drug runners, chop shop operators, and crooked cops, to name a few. But it doesn't matter now.

Переклад:

Хоча, якщо замислитись, мало б бути кількасот людей, яким справді бракувало Лінка, принаймні спочатку. Це, скажімо, похоронні агенти, стриптизерки, персонал автомайстерень і продажні копії. Але зараз це не має значення.

Цей уривок має досить незвичайний переклад, адже певні частини речення є вилученими або замінені. Наприклад, словосполучення *drug runners* і *to name a few*. Хоча у перекладачки не було на те необхідності, але вона не включила їх у текст перекладу. А *chop shop operators* замість *оператори подрібнювальних цехів* було перекладено як *персонал автомайстерень*, тобто більш генералізоване. На мою думку, це не було досить вдало, адже читач може сприйняти цю інформацію, ніби мова йде про автомобілі і автомеханіків, а не тих, хто певним чином пов'язаний з виробленням машин для переробки м'ясних виробами. І обговоримо ще один приклад додавання у фразі *at first*. У мові вихідного тексту вона відтворена як *принаймні спочатку*, щоб показати, що на початку він все-таки був важливим.

На макрорівні можемо помітити, що оскільки українська мова багата на вставні слова, то вони часто використовуються у мові перекладу, щоб він звучав більш зв'язно. У нашому випадку цими словами є *хоча, це, скажімо*. Використання вставних слів і вставних конструкцій є однією з ознак індивідуального стилю перекладача.

У даному прикладі було застосовано трансформацію вилучення, додавання та генералізацію.

Зауважимо, що аналіз синтаксичних структур може проводитися і на основі фраз, а не тільки речень. Інколи, буває достатньо навіть фрагменту речення для порівняння картин світу та особливостей різних мов. Взавши до уваги приклад про модальність, можемо зазначити, що в англійській мові є можливість детальніше передати аспект модальності у зв'язку з розгалуженою системою.

2.4. Зіставлення ментальних картин світу на рівні синтаксису

Розуміння того як люди ментально уявляють та артикулюють унікальні синтаксичні структури є ключовим для розгадки складнощів мовного пізнання.

Дослідження має на меті поєднати теоретичні лінгвістичні рамки з когнітивними реаліями, вивчаючи як ментальні образи впливають на вербалізацію відмінних синтаксичних структур. Це дослідження не лише робить внесок у лінгвістичну теорію, але й має практичне значення, інформуючи про стратегії вивчення мови та впливаючи на розробку алгоритмів обробки природної мови.

Завдяки поєднанню теорії та емпіричного дослідження ця магістерська робота пропонує розуміння когнітивних аспектів синтаксичної вербалізації. Мета – збагатити наше розуміння складного взаємозв'язку між мовою, пізнанням і людською комунікацією.

В українській мові ми не задумуємось над тим, наскільки реальними є події, про які ми згадуємо. Натомість в англійській мові є чотири види conditionals, тобто умовних речень, які різняться між собою граматично та за змістом. Основна різниця є у використанні часів. Візьмемо для прикладу перший тип умовних речень. Англійський мовець спочатку використає теперішній час в умові та майбутній у наслідку. Таким чином він може вказати на реальну ситуацію, яка може відбутися у майбутньому. В українській мові не буде використано два різних часи, адже це не буде звучати природньо для українського читача.

Оригінал:

The only important thing here is the safety and deliverance of my son; everything else fades in comparison.

If I divulge the secret and lose my license to practice law, I'll survive. Hell, I might even prosper somewhere else, and I certainly won't be dealing with the likes of Arch Swanger again.

Переклад:

Єдине, що зараз має значення, — безпека і визволення мого сина, порівняно з цим усе інше — дрібниці. Якщо я розголошу таємницю і втрачу ліцензію на адвокатську практику, я виживу. Дідько, та я взагалі можу досягти успіху в якійсь іншій сфері, і я точно більше ніколи не матиму справ з такими як Арч Сванджер.

Зауважимо, що часто відбувається генералізація за участі англійського іменника широкої семантики *thing*, що і присутнє у нашому приладі. Далі, маємо прийом перестановки і контекстуальну заміну слова *to fade*, що означає *зникати*. У нашому випадку перекладачка замінила дієслово і прирівняла його до дрібниць. Варто зауважити, що переклад відрізняється, але переклад вихідного тексту є зрозумілішим для українського читача, але *усе інше-дрібниці* часто використовуються людьми у повсякденному житті. Далі звернемо увагу на конкретизацію *somewhere else*, Тетяна Ткалюк уточнює, що автор мав на увазі певну сферу діяльності, а не якесь місце.

Отже, у даному фрагменті можемо виділити наступні трансформації: генералізація, конкретизація, перестановка та контекстуальна заміна.

Розглянемо для аналізу наступний двадцять восьмий фрагмент із книги Джона Грішема:

Слід врахувати таку особливість в англійській мові як допоміжні дієслова. Вони використовуються для позначення певного моменту часу і допомагають правильно будувати речення. Вони найчастіше вживаються у поєднанні зі смисловими дієсловами. Допоміжні дієслова також відіграють певну роль у

формуванні заперечних та питальних речень. Англійська мова вимагає вживання допоміжних як у питаннях, так і у відповідях. Українській мові це не властиво, тому допоміжне слово вилучається з перекладу.

Оригінал:

«*Do you have fights tonight?*» *she asks, changing the subject, and I don't resist.*

«*Yes, I do.*»

«*You're sick, you know. That's such a brutal sport.*

Переклад:

— *У тебе сьогодні бої? — змінює вона тему, і я не опираюсь.*

— *Так.*

— *Знаєш, ти ненормальний. Такий грубий спорт.*

У даному уривку, відбулося мало змін, адже це діалог. Хоча, тут таки присутнє вилучення слів. У першому випадку при перекладі сенс не змінився, і перекладачка задля уникнення повторів, вилучила *she asks* з тексту, адже це було питання і вказувати *вона запитала* немає потреби. У другому випадку теж, щоб зарадити тавтології, займенник *you* не відтворився у мові перекладу. І також відбувалася перестановка членів речення.

Отже, тут перекладачка використала трансформацію вилучення і перестановки членів речення.

Розглянемо наступний приклад:

Оригінал:

Not tonight, though. I glide into the apartment, floating on the whiskey, and quickly change into my fight clothes— jeans, a black Tshirt, and a bright, shiny yellow jacket that snaps at the waist, practically glows in the dark, and screams «Tadeo Zapate» across the back.

Переклад:

Тільки не сьогодні. Я прошмигну в квартиру, ще захмелілий від віскі, і швидко перевдягаюся у свій бійцівський одяг — джинси, чорну футболку і яскравий, блискучий жовтий піджак із застібкою на поясі. Піджак світиться у темряві, на всю спину — напис «Тадео Запате».

Розпочнемо аналіз із першого речення, де присутня заміна герундія *floating* на дієприкметник *захмелілий*. Також, наявна заміна дієслова *snaps* на іменник *із*

застібком. До того ж перекладач здійснив додавання слова *натис*, щоб читач міг зрозуміти, що таке *Тадео Запате*.

Хотілося б зазначити, що артиклі є досить поширеним граматичним явищем в англійській мові та використовуються дуже часто, як і зі власними назвами, так і загальними предметами. Проте в українській мові немає такої частки, тому в більшості випадків артикль виключають із речення при перекладі, що ми можемо підтвердити даним фрагментом. Як вже описувалося раніше, через велике нагромадження лексики в українській мові речення мають здатність поділятися для кращого розуміння ідеї змісту.

Отже, кожна мова має свої особливості, які не відтворюються при перекладі у вихідній мові. Здійснюючи аналіз таких структур та їх переклад, слід чітко усвідомлювати чи можливо певним чином замінити цю структуру, чи краще її уникнути. Перекладачу слід звертати увагу на когнітивну картину світу не тільки своєї мови, а й мови автора, адже інколи певні структури можуть передаватися зовсім по-іншому, відповідно до ментальності народу.

2.5. Концептуальні профілі дискурсивних маркерів

Лексичні елементи, що використовуються в художній літературі, мають унікальний потенціал для вираження та передачі різних понять. Це не просто репрезентація художніх ідей, а скоріше форми вираження, які піддаються змінам і впливам у процесі свого розвитку. Зокрема, процес окультурення лексичних елементів у літературному контексті набуває особливого значення, коли йдеться про аналіз взаємодії мови та художнього концепту.

Одомашнення лексичних одиниць передбачає їх адаптацію та трансформацію. Слова, які спочатку мали загальноживані або поширені значення, набувають нової конотації або стають характерними для певного автора, напряму чи жанру. Метою цього дослідження є конкретний аналіз цього процесу в межах художньої концепції, в якій лексичні елементи набувають індивідуальної, неповторної форми вираження і слугують центральними

компонентами творчого самовираження.

Вивчення окультурення лексичних одиниць у художній літературі відкриває можливість зрозуміти та проаналізувати, як мовні одиниці не лише слугують інструментами повсякденного вираження, але й стають безпосередніми маркерами персоналізованого авторського світогляду. ростежуючи шляхи окультурення слова, ми прагнемо розкрити тонку взаємодію між мовною формою і художнім змістом, що становить глибоке і багатопланове художнє сприйняття.

Проаналізуймо уривок із книги Джона Грішема:

Оригінал:	Переклад:
<p><i>The most outrageous testimony came from a jailhouse snitch they call Smut, an appropriate nickname. Smut is an accomplished courtroom liar who testifies all the time and will say whatever the prosecutors want him to say. In Gardy's case, Smut was back in jail on a drug charge and looking at ten years in prison. The cops needed some testimony, and, not surprisingly, Smut was at their disposal.</i></p>	<p>Найбільше обурили свідчення в'язничного стукача, якого називали Півником – отаке красномовне прізвисько. Півник — відомий судовий брехун, він свідчить постійно і скаже будь-що, що забажають прокурори. Щодо Гарді — Півник вкотре опинився у в'язниці за розповсюдження наркотиків, йому загрожує десять років ув'язнення. Копам були потрібні якісь свідчення, і під руку їм саме втрапив Півник.</p>

Розглянемо даний уривок на мікрорівні. Спочатку ми зустрічаємо контекстуальну заміну *The most outrageous testimony came from*, а у варіанті перекладу уривок речення є більш експресивним. Також використано конкретизацію до слова *appropriate* і передано його словом *красномовне*, що є дуже знайомим для українського читача. У цьому ж реченні перекладач використав перестановку, адаптувавши порядок слів у реченні до звичного та логічного нам звучання. Далі Тетяна Ткалюч використала прийом модуляції для

фразового дієслова *look at* на *йому загрожує*, оскільки цього вимагав адекватний переклад. Звернувши увагу на переклад частини речення *Smut was at their disposal* можемо зазначити, що відбувалося кілька заміні. По-перше, перестановка членів речення відповідно до того, що в англійській мові сталий порядок слів на відміну від української. По-друге, тут наявна контекстуальна заміна зі збереженням ідеї автора.

Цей уривок є знайомством читачів з одним із героїв – *Півником*. У нашому випадку відбулася стратегія одомашнення, адже перекладачка знайшла абсолютний відповідник. Загалом і *Smut*, і *Півник* використовується у тюремній лексиці для позначення людини, яка певним чином пов'язана з сексуальними діями щодо когось, часто незаконно.

Зауважимо, що у даному уривку було здійснено контекстуальну заміну, конкретизацію, перестановку, модуляція та адаптація.

Наступний приклад є варіантом діалогічного мовлення:

Оригінал:

*When the laughing is over I say,
«So what's for dinner?»
The jailer says, «It's Monday, **Spam**
day. Always **Spam on Monday.**»
«Can't wait.» **My cell is a ten-by-ten
concrete bunker that reeks of stale
urine and body odor.***

Переклад:

*Коли сміх **влягається**, я питаю:
— То що на обід?
— Сьогодні понеділок, — каже наглядач,
— **день м'ясних консервів. По понеділках
завжди м'ясні консерви.**
— Не можу дочекатися.
У моїй камері — бетонному бункері
десять на десять — смердить сечею і
потом.*

Перейдемо до розгляду цього уривку на рівні мікроструктур: найперше, що ми зустрічаємо це контекстуальну заміну. Варто зазначити, що український переклад *сміх влягається* є більш семантично забарвленим, і має переносне значення. Зазвичай такі слова використовуються у художній літературі, адже роблять її більш різнобарвною і цікавішою для прочитання. Далі обговоримо

слово *Spat*, до якого застосовано описовий переклад і перекладається як *м'ясні консерви*.

На макрорівні ми маємо звернути увагу на слово *Spat*. Українська мова має варіант перекладу як *спам*, але ж слово тоді має не те значення, яке потрібно. Тому, якщо трапляються лексеми, які можуть бути незнайомі для читача, перекладач повинен здійснити або адаптацію, або описовий переклад. У такому випадку, *Spat* – це марка, яка займається виготовленням м'ясних виробів. Якби перекладач транслітерував, він би увів в оману читача, і потрібно було б додатково досліджувати значення цього слова.

Таким чином, були використані трансформація контекстуальної заміни, описовий переклад та граматична заміна.

У наступному випадку можемо прослідкувати різницю у культурологічному зображенні національної кухні двох різних націй.

Оригінал:

He eats nothing there, and since he's surviving only on lunch, I asked Judge Kaufman if the county could perhaps double up and give the boy two rubber chicken sandwiches, with extra chips and another pickle. In other words, two box lunches instead of one. Denied. So Gardy gets half of my sandwich and all of my kosher dill. If I weren't starving, he could have the entire box of crap.

Переклад:

Там Гарді нічого не їсть, тож, оскільки він тримається тільки на цих ланчах, я запитав у судді Кауфмана, чи не міг би округ розкошелитися і видавати малому по два «гумових» сендвічі з куркою, додаткову порцію смаженої картоплі і маринований огірок. Інакше кажучи, по дві коробки з ланчем замість однієї. Відхилено. Отож Гарді дістається половина мого сендвіча і всі мої овочі. Не був би я таким голодним — віддав би йому всю коробку з цією лайняною їжею.

Розпочнемо з антонімічного перекладу на початку речення, оскільки в англійській мові відсутнє подвійне заперечення. В англійській мові існують такі

слова як *nobody*, *nothing*, *never* і т. д., які самі по собі мають від'ємне значення і можуть вживатися без додаткової частки *not*. Ці слова вже містять ідею відсутності чого-небудь або відсутності дії. На противагу цьому, в українській мові часто використовується такий спосіб заперечення, тому вираз перекладено як *нічого не їсть*. Далі спостерігаємо генералізацію слова *survive*. В тексті оригіналу воно є більш змістовно наповненим, ніж український еквівалент. Потім присутня конкретизація слово *country* перетворилося в *округ*, що є значно меншим за територіальними одиницями. Наступна трансформація додавання вжита до слова *extra*, і саме слово *порція* дає більш чіткіше значення повідомленню. Та ж трансформація застосована до слова *crap*, щоб надати більше інформації про що йде мова. І читачу не потрібно думати, що автор мав на увазі.

Якщо говорити про макрорівень, у такому випадку звернемо увагу на опис їжі. Певні слова були одомашнені до знайомих для українців страв та продуктів. Наприклад, *chips* і *pickle* відтворенні еквівалентами української кухні. Також необхідно підкреслити словосполучення *kosher dill*, який має абсолютний відповідник *кошерний кріп*. Кошерність означає, що їжа відповідає єврейським релігійним настановам щодо її приготування, тобто відповідає вимогам кашруту. Зауважимо, що в Україні кошерна їжа існує, але їй не віддають таку важливість як, наприклад, в Америці. Тому перекладачка, замінила слово на *всі овочі*, адже для українського читача це буде більш зрозуміло. З цього фрагменту, можемо припустити, що головний герой твору був євреєм, адже саме вони споживають кошерну їжу.

У такому випадку було використано трансформацію антонімічного перекладу, додавання, конкретизації та адаптації.

Оскільки у культурах різне сприйняття часу, інколи необхідно застосувати доместрикацію для адекватної передачі концепту оригіналу.

Оригінал:

When the insomnia hits and my walls are closing in, I can often be found at The Rack at two in the morning playing nine ball alone, in another world and quite happy.

Переклад:

Коли нападає безсоння і несила сидіти в чотирьох стінах, мене частенько можна знайти у «Вішаку» о другій ночі за грою в дев'ятку на самоті, відстороненого і цілком щасливого.

Розпочнемо наш аналіз із фрази *walls are closing in*. Задля уникнення буквалізму, перекладачка використовує фразу, яка є більш знайома українському народу *сидіти в чотирьох стінах*. Тут буде здійснена контекстуальна заміна. Далі ми зустрічаємо заміну герундія на іменник в орудному відмінку. Також тут присутнє вилучення слова *ball*, адже *дев'ятка* вже включає у своє значення це слово. Варто також розглянути переклад словосполучення *in another world*, де здійснену заміну частини мови, а саме іменника на дієприкметник.

Обговоримо особливості позначення часових рамок у двох мовах. Письменник використав вираз *two in the morning*, що є притаманно для англійської мови, адже у них є два варіанти, або о другій вранці, або о другій вночі. В українській мові може бути тільки друга ночі. Ранок починається зазвичай о 6 годині, але інколи може вживатися і вираз о 3 годині ранку. Також, зауважимо, що у тексті перекладу здійснено одомашнення назви кафе, і його відтворено еквівалентом в українській мові. Зазвичай перекладач використовувала транслітерацію або транскрибування.

Отже, перекладачка здійснила контекстуальну заміну, заміну частини мови та вилучення.

Далі маємо ще один приклад для аналізу:

Оригінал:

A search began around 6:00 and intensified as the hours passed. By midnight, the entire town was in a panic and everyone was outside with a flashlight. Their bodies were found in the polluted pond around noon the following day. I have six witnesses, Wilson and five others, who will testify that they were with Gardy on that Wednesday afternoon from around 2:00 until dark.

Переклад:

Пошуки почалися близько 18:00 і цьогодини посилювалися. До опівночі місто запанікувало, усі з ліхтарями були на вулиці. Тіла знайшли в засміченому ставку близько опівдня наступного дня. У мене шестеро свідків: Вілсон і ще п'ятеро, які засвідчать, що вони були з Гарді тієї середи, починаючи з близько 14:00 і до сутінків.

Перше ж слово зображує заміну категорії числа іменника, з однини в англійській мові у множину в українській. Оскільки, в мові вихідного тексту часто слова використовуються саме у множині, і відповідно кілька людей робили пошуки, то і вимагається форма множини. Далі розглянемо контекстуальну заміну уривка *the hours passed* у *цьогодини*, сенс повідомлення не змінився. Також, є вилучення *the entire*, щоб уникнути тавтології зі словом *все/усе*. До того ж є приклад ще однієї заміни числа іменника, а саме *everyone was*. Тетяна Ткалюк могла б перекласти як *кожен був*, але відтворила у мові вихідного тексту як *усі були*, щоб надати експресивності ситуації та створити картину більшої кількості людей.

Особливістю двох мов є те, що англійці та українці сприймають час у різних форматах. Наприклад, в Великій Британії чи США є скорочення *a.m* і *p.m.* для поділу годин на до обіду та після. Проте, в Україні користуються 24-годинний формат часу, тому в оригіналі та в мові перекладу відбувається зміна чисел з 12-годинного формату в 24-годинний, щоб в український читач міг сприйняти інформацію у тому форматі як він звик вживати.

Різниця у картинах світу спостережується і на релігійному рівні. Зауважимо,

що у тексті оригіналу було вжито фразу: *Satan Is Waiting*, а в українському варіанті *Йому місце у пеклі*. Особливістю цих виразів є те, що в українському народі замість сатани в більшості випадків народ використовує або пекло, або чорта, або біса. Наприклад, є вираз «Горів би ти у пеклі», чи «Чорт би тебе побрав», чи «Йди ти до біса». Тобто, українська мова багата на такі вирази, але про сатану майже немає.

Оригінал:

Переклад:

<p><i>There is no mob to greet me and my van as we pull in to a short driveway behind the courthouse, but some of the usual actors are here. They huddle behind a police barricade not far away and hold their sad signs that say such clever things as «Hang the Baby Killer,» and «Satan Is Waiting,» and «Crud Rudd out of Milo!» There are about a dozen of these pathetic souls, just waiting to jeer at me and, more important, to show their hatred to Gardy, who will arrive at the same place in about five minutes.</i></p>	<p>Мене і мій фургон не зустрічає юрма, коли ми під'їжджаємо до будівлі суду, та постійні дійові особи вже тут як уродились. Вони зовсім близько кунчаться за поліцейською огорожею, тримають у руках примітивні плакати із влучними гаслами: «Убивцю дітей — на шибеницю», «Йому місце у пеклі», «Негідник Руд — геть із Міло!» Тут із дюжина цих убогих особин, вони просто чекають, щоб поцькувати мене та, головне, продемонструвати свою ненависть Гарді, який прибуде сюди хвилин за п'ять.</p>
--	--

Спочатку ми спостерігаємо перестановку, де додаток стоїть на першому місці, а потім вже дієслово. У результаті виходить реверсивний порядок слів порівняно з оригінальним реченням. Також є ще одна перестановка, де така ж ситуація як і у попередньому прикладі. Додатково, у цьому фрагменті присутній антонімічний переклад і вираз *not far away* перетворюється у *зовсім близько*, значення залишається те саме, але слова є антонімами. Наступним прийомом є конкретизація, яка в українському варіанті відтворена як *примітивні плакати* і

гасла. Слово *thing* зазвичай може перекладатися великою кількістю слів, і саме з яким найчастіше відбувається конкретизація у мові вихідного тексту. До того ж наявна генералізація слова *souls*, яке у мові перекладу перетворилося у *особини*. Останнім уривком у цьому фрагменті буде *at the same time*, яке зазнало лексичного вилучення, адже в мові вихідного тексту його можна передати одним словом *сюди*.

Підкреслимо, що структура *there is/are* не є притаманною українській мові, тому зазвичай вона не перекладається або замінюється дієсловом відповідно до контексту.

Зазначимо, що даний уривок є багатим на лексичні та граматичні трансформації: перестановка, антонімічний переклад, конкретизація, генералізація, вилучення та адаптація.

Через те, що в англійській і українській мові є різниця між позначеннями одиниць вимірювання, перекладачі зазвичай вибирають ту одиницю вимірювання, яка властива і використовується у країні. У нашому прикладі унція була перекладена як грам, адже відноситься тільки до англійської системи мір. Унція – є позначення одиниці маси, а також міри об'єму для рідких тіл та одиниці вимірювання сили, що не відповідає міжнародній системі одиниць.

Оригінал:

*Tadeo is moving up in the world of mixed martial arts, and we're all beginning to sense something **big**. He's lying on a table, on his stomach, naked except for his boxers, not **an ounce** of fat on his 130-pound body. His cousin Leo is massaging his **shoulder blades**.*

Переклад:

*Tadeo піднімається до світу змішаних бойових мистецтв, і всі ми починаємо відчувати щось **грандіозне**. Він лежить на столі, на животі, в самих трусах, на 130- фунтовому тілі ані **грама** жиру. Лео, його кузен, масажує йому **лопатки**.*

Спочатку проаналізуємо зміни, які відбулися між оригіналом і перекладом на основі мікроструктур. Слово *big* було конкретизовано до *грандіозний*. А також відбулося вилучення слова *shoulder* у виразі *shoulder blades*, оскільки в

українському варіанті можна використати одне слово «лопатки» для адекватного перекладу.

Трансформацій залучено досить мало, і основними є конкретизація та вилучення.

Отже, можемо зробити висновок, що доместикація є необхідною стратегією перекладу художнього твору. Тому що, певні терміни і поняття не можуть повноцінно сприйнятися читачем, якщо їх не одомашнити до тієї культури до якої належить індивід.

Висновки до Розділу 2

Отже, виконавши художній концептуальний аналіз мікто- та макроструктур на основі твору Джона Грішема «Адвокат негідників» у оригіналі та перекладі, можемо зробити певні висновки спираючись на класифікацію виділену С.Красилом.

Спочатку зазначимо, що концепт є частково вербалізованим, оскільки його повна реалізація ґрунтується на численних мовних засобах, які відображають індивідуальне пізнання. У першому пункті практичної частини з точки зору синтаксичних особливостей художнього концепту в перекладі було виявлено наступні граматичні відмінності між англійською та українською мовами:

- об'єднання та членування речень;
- заміна видів односкладових речень;
- вживання активного стану замість пасивного при перекладі;
- заміна часових форм та використання доконаних і недоконаних

способів.

У наступному пункті, ми опрацювали дослідження етимологічного, дефініційного та компонентного аналізів на лексичному рівні. Загалом, важливо зазначити про важливість використання словнику при здійсненні перекладу та особливу увагу звертати на когнітивну картину світу народу.

Проаналізувавши синтаксичні структури на рівні словосполучень,

підсумуємо, що маленький фрагмент теж має свою конітивну роль. Для аналізу були використані приклади модальних дієслів, ступенів порівняння прикметників та вставних слів.

Варто згадати також про індивідуальні структури англійської мови, які не мають прямих відповідників при перекладі на українську мову. Наприклад, умовні речення, артиклі та допоміжні дієслова. Тобто, вони є притаманні саме англійській мові. Варто згадати, що перекладач повинен обміркувати у свідомості інформацію, яка подається у оригіналі, і відтворити її таким чином, щоб читач міг сприйняти переклад, як цілий образний витвір.

В останньому пункті було підібрано приклади, які зображають доместикацію лексичних одиниць. Це зумовлено тим, що рецепієнт повинен сприйняти концепт у такому вигляді, який притаманний його культурній та мисленнєвій організації. Отже, від перекладача вимагається вносити корективи у оригінал твору для оптимальної та адекватної передачі змісту.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Концептуальний аналіз аналізує абстрактні терміни або поняття, які є основою для найпоширеніших контекстів слова і, таким чином, представляють його когнітивну карту. Кінцевою метою концептуального аналізу є розробка моделі, яка представляє фрагмент інформації, зафіксованої мовним знаком. Це вимагає систематичної організації, групування та зв'язування елементів значення.

Як результат, ми досягли поставленої мети у магістерській роботі. Це означає, що ми дослідили функціонування концептів у свідомості людини та як індивід їх сприймає та інтерпретує у контексті перекладу, зокрема на лексико-синтаксичному рівні.

У першому розділі було розглянуто особливості формування когнітивних структур у свідомості людини. У сучасній когнітивній лінгвістиці термін «концепт» набуває все більшого значення і все частіше використовується для опису ментальних репрезентацій пізнання, що вивчаються дослідниками. Важливо підкреслити, що не існує фіксованого визначення концепту, а тлумачення цього терміну значно варіюється між різними науковими школами та дослідниками. Двоїста природа концепту – і як ментального, і як мовного об'єкта – відкриває простір для різноманітних інтерпретацій і значною мірою сприяє розмаїттю підходів у цій галузі досліджень.

Концепт у свідомості людини формується завдяки діяльності, досвідченому пізнанню світу та соціалізації і складається з наступних компонентів: чуттєвий досвід; мисленнєві операції з уже наявними у свідомості поняттями; дії людського суб'єкта; лінгвістичні знання та свідоме сприйняття мовних одиниць. У когнітивній лінгвістиці концепти розглядаються як носії структурованого знання, при цьому представлення концепту зазвичай називають фреймом.

У магістерській роботі ми працювали з концептами літературно-художнього твору. Художній концепт – це утворення в художній свідомості

автора, нерозривно пов'язане з особистим розумінням і візуальним уявленням конкретних об'єктів або явищ. Ці концепти поділяються на три основні категорії відповідно до їхньої оригінальності або індивідуальності: загальнохудожні концепти (архетипи та прототипи), індивідуально створені концепти (ідіоми) та авторські концепти (ідіоми).

Ідіоконцепти відіграють вирішальну роль у формуванні ментального ландшафту автора та виступають засобом квантифікації його власного когнітивно-смислового простору, який матеріалізується у художній субстанції літературного твору. Терміни, які є невід'ємними компонентами мовної картини світу, зазнають різних форм актуалізації та об'єктивації в різних культурах і дискурсах.

Термін «мовна картина світу» був запропонований Л. Вайсгербером і підкреслює зв'язок між мовою та сприйняттям дійсності етнічними групами. Він стверджував, що різноманітність мов відповідає різноманітності бачень, розумінь та інтерпретацій світу.

Мовну картину світу можна визначити як мережу ідей про світ, які після обробки когнітивним сприйняттям людини стають ментальними конструктами, що пронизують усі шари мовної системи. Ці конструкти потім можуть обмінюватися між членами спільноти за допомогою відповідної національної мови. Важливо підкреслити, що серед дослідників переважає думка про глибокий взаємозв'язок між мовною та концептуальною картинами світу.

Концептуальна картина світу є динамічною і постійно змінюється, паралельно з розширенням і зміною наших знань про навколишній світ. На противагу цьому, мовна картина світу є більш консервативною і зберігає аспекти застарілих людських уявлень протягом тривалого періоду часу.

Визначальною рисою когнітивного аспекту в перекладацькому дискурсі є взаємодія когнітивних структур мовних картин світу вихідної та цільової мов. Ця взаємодія призводить до взаємного збагачення культур через запозичення термінів і розширення лексичного складу. Переклад – це більше, ніж просто лінгвістична заміна; це складний комунікаційний процес, в якому об'єднуються

різні елементи, такі як культури, особистості, способи мислення та літературні традиції. Концептуальний аналіз має на меті дослідити глибинні текстові структури та точно передати їх іншою мовою, прагнучи органічної інтеграції в культурне середовище іншого контексту.

Концептуальний підхід до перекладу, що ґрунтується на методі концептуального аналізу тексту, спрямований на виявлення концептів тексту та створення уявлення про мегаконцепт тексту. До основних принципів цього підходу, на думку М. Лук'янченко належать: 1) виявлення та збереження основних концептів тексту перекладу, 2) врахування авторської концепції, 3) відтворення мовно-стилістичних особливостей оригіналу, 4) точність у відтворенні екстралінгвістичних явищ, 5) врахування мовної та концептуальної картини світу реципієнта, 6) обов'язкове зіставлення концептуальної інформації для адекватності перекладу.

Опис когнітивних структур перекладацького дискурсу вимагає всебічного вивчення його елементів, з особливим акцентом на реченні як фундаментальній і конструктивній одиниці тексту. Розуміння того, як речення функціонують і взаємопов'язані в процесі перекладу, дає цінне уявлення про когнітивну динаміку перекладу. Це дослідження охоплює лінгвістичні, семантичні та синтаксичні аспекти і проливає світло на складні когнітивні процеси, яких зазнають перекладачі під час переходу між мовами та культурами. Визнання центральної ролі речення має важливе значення для розгадки складності процесу перекладу та глибшого розуміння когнітивних механізмів, задіяних у ньому.

Важливу роль у цьому відіграють макроструктури і мікроструктури у дискурсивному аналізі. Макроструктура зазвичай описує зміст за допомогою макроречень і правил. У художньому тексті, наприклад, це може бути структура розповіді, що складається з кількох закодованих речень.

Мікрорівень фокусується на семантичних елементах тексту, включаючи аналіз значень слів і речень, зв'язків між реченнями, а також стилістичного і риторичного використання мови. Вирішальну роль тут відіграє локальний контекст елементів тексту, таких як узгодження часів, умов, причин і обставин.

Варто зауважити, основними стратегіями перекладу з точки зору когнітивних структур були лексичні й граматичні трансформації та стратегія одомашнення. Найбільш частими лексичними трансформаціями були конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, контекстуальна заміна та адаптація. Із граматичних трансформацій були присутні наступні: перестановка, заміна частин мови та видів речень, вилучення, об'єднання та членування речень. Доместикації був виділений цілий пункт, адже ми виявили багато прикладів її застосування.

Здійснивши аналіз фрагментів із тексту оригіналу та перекладу, можемо узагальнити, що досить чітко прослідковується різниця у мовних картинах світу англійської та української мов. Основними відмінностями на граматичному рівні були артиклі, модальні дієслова, умовні речення, складносурядні та підрядні речення, вставні слова та вживання геруднія. Тим часом, на лексичному рівні відрізняється позначення часових одиниць й одиниць вимірювання маси, власні назви, сфера харчування, вживання архаїзмів та релігійні особливості.

Досліджений матеріал дає нам підстави стверджувати, що концептуальний аналіз є важливою ланкою при здійсненні перекладу. Кожна культура має свої особливості на всіх рівнях мови, тому перекладачу варто бути обізнаним не тільки у способах перекладу, а й у культурних та ментальних аспектах обох мов.

Дослідження є актуальним, оскільки аналізовані матеріали можуть бути корисними для подальших досліджень і використані в перекладацькій сфері.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бехта І. А. Концептосистема англомовного дискурсу постмодернізму. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка*. Сер.: «Філологічні науки» (мовознавство). 2010. Вип. 89 (5). С. 167-173.
2. Бехта І. Аспекти дискурсного аналізу художнього твору. *Слов'янський вісник*. Зб. наук. праць. Серія «Філол. науки». Рівне, 2006. Вип. 6. С.7–13.
3. Бойко Ю.П. Парадигма англійського гіпотаксису у синхронії та діахронії. *Хмельницький : Поліграфіст 2*, 2012. 452 с.
4. Гаврилюк А.П. Роль концепту у перекладознавстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. 2012. Вип. 25. С. 19–21.
5. Гармаш О. Л. Фрейми і концепти як базові одиниці ментальної репрезентації інформації в сучасній англійській мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. 2011. Вип. 19. С. 221-228.
6. Губа Л. В. Художній концепт як репрезентант поетичної мовної свідомості. *Молодий вчений*. 2018. № 3(2). С. 616-619.
7. Гудманян А. Г., Сітко А. В., Єнчева Г. Г., Вступ до перекладознавства : навч. посіб. Вінниця : Нова Кн., 2017. 295 с.
8. Єсипенко Н.Г. Вербальний профіль і концептуальна структура англосаксонських культурних концептів: когнітивно-квантитавний підхід: Монографія, Чернівці: Золоті литаври, 2012. 320 с.
9. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер.: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2011. Вип. 7. С. 396-402.
10. Засекін С. В. Когнітивно-дискурсивні S-універсалії перекладу

художнього тексту: досвід емпіричного психолінгвістичного дослідження. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Сер.: Філологічні науки. Мовознавство. 2012. Вип. 22. С. 119-123.

11. Іващенко В. Л. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології). Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2006. 34 с.

12. Кагановська О.М. Текстові концепти художньої прози: когнітивна та комунікативна динаміка (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя): автореф. дис. ... док. філол. наук: 10.02.05. Київ. 2003. 33с.

13. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанровостилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.

14. Киричук Л.М. Когнітивні аспекти перекладу. *Вісник Сумського державного університету*. Серія «Філологічні науки». 2004. № 3. С. 184–188.

15. Князь Т. М. «Когнітивний аспект дослідження фразеологізмів української мови в медійному дискурсі». *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 13. Харків. 2020. с. 62–71.

16. Крацило С.О. Профілізація концепту MARRIAGE в англійській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів. 2016. 25 с.

17. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту: підруч. для студ. старш. курсів філол. спец. Вінниця: Нова книга, 2004. 261 с.

18. Літяга В. В. Поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 46. С. 48–50.

19. Лук'янченко М. П. Французька екзистенціальна проза в українських перекладах: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ. 2006. 20 с.

20. Мартинюк О. П. Регулятивний потенціал гендерно маркованої одиниці в англомовному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. Сер.: Романо-германська філологія. 2004. № 635. С. 98-100.

21. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра:

поетико-когнітивний аналіз: автореф. дис. ... док. філол. наук: 10.02.04. Київ. 2008. 34 с.

22. Пальчикова О.О. Мовна картина світу в англійській та українській фразеології. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер.: Філологія. 2017. Вип. 16. С. 110–115.

23. Полюжин М. М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення : [монографія]. Ужгород: Закарпаття, 1999. 240 с.

24. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивнодискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.

25. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 310 с.

26. Селіванова О. О. Теоретичні засади когнітивної ономазіології. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси. 1999. Вип. 11. С. 3-12.

27. Ставчук Н. В. Концепт як базове поняття когнітивної лінгвістики. Проблеми лінгвістики й методики викладання мов у контексті входження України у європейський простір: матеріали І Міжн. Інт.-конф. (Умань, 9 квітня 2020 р.). Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2020. С. 46-53.

28. Черноватий М. Л., Карабаан В.І. Олександр Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства. Вінниця : Нова книга, 2007. 438 с.

29. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.

30. Чрділелі Т. В. Роль аналізу концепту у перекладацькому процесі. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації. 2019. Т. 30 (69). № 1. Ч. 1. С. 162–167.

31. Шевченко О. М., Шевченко Н. С. Когнітивна лінгвістика як напрям мовознавчого дослідження. *Науковий журнал «Молодий вчений»*, липень 2020. № 7.1 (83.1). С 142–145.

32. Alefirenko N. F. Disputable problems of semantics: Monograph. M.: Gnosis, 2005. 326 p.

33. Bartmiński J. Koncepcja językowego obrazu świata w programie slawistycznych badań porównawczych, *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS. 2006. p. 229-241.
34. Beaugrande R.A., Dressler W. *Introduction to Text Linguistics*. L. & New York : Longman, 1981. 269 p.
35. Bierwisch M. Formal and Lexical Semantics. *Proc. of the XIIIth International Congress of Linguistics*. Tokyo, 1983. P. 122-136.
36. Corpas Pastor G., Mitkov R., Afzal N., Garcia Moya L. Translation Universals: Do they exist? A corpus-based and NLP approach to convergence. *LREC-08*. Marrakesh. 2008. 10 p.
37. Dijk T. A. van. *Discursive Analysis of News. A Handbook of Qualitative Methodologies For Mass Media Research*. Vol. 5. London, 1999. 249 p.
38. Dijk T. A. van. *Elite Discourse and Racism*. Vol. 6. London, 1985.
39. Dijk T. A. van. On Macrostructures, Mental Models, and Other Inventions : A Brief Personal History of the Kintschvan Dijk Theory. *Discourse Comprehension : Essays in Honor of Walter Kintsch*. L : Hillsdale, 1995. P. 383-410.
40. Harman G. Cognitive Science. *The Making of Cognitive Science*. Cambridge: University Press, 1988. P. 258-268.
41. Humboldt W. von Selected works on linguistics / W. von Humboldt ; trans. G.V. Ramishvili. 2nd ed. M.: Progress, 2000. 400 p.
42. Karasik, V. I. Language circle: personality, concepts, discourse. *Gnosis*, 2004. 389 p.
43. Karasik V. Language concepts as dimensions of culture. Arkhangelsk: *Gnosis*, 1997. 475 p.
44. Kubryakova, E. S. The initial stages of the formation of cognitivism: linguistics, psychology, cognitive science. *Questions of linguistics*. 1994. № 4. P. 34-47.
45. Maslova V.A. Poet and culture : the conceptosphere of Marina Tsvetaeva : textbook. M: Flinta : Nauka, 2004. 255 p.

46. Sepir, E. Outstanding works in linguistics and cultural studies / E. Sepir ; translated from English by E. M. Kudryavtseva. M: Progress, 1993. 656 p.
47. Telia, V.N. Metaphorisation and its role in creating a linguistic picture of the world. *The Role of the Human Factor in Language: Language and the World Picture*. M: Nauka, 1988. P. 173-204.
48. Weisgerber J. L. Native language and the formation of the spirit / J. L. Weisgerber ; translated from German. O. A. Radchenko. 2nd edition. Moscow: Urss Publishing House, 2004. 232 p.
49. Wierzbicka A. Language. Culture. Cognition. M.: Russian dictionaries, 1996. 416 p.
50. Wierzbicka A. Semantic universals and the description of languages. M.: Languages of Russian Culture, 1999. 780 p.

ПЕРЕЛІК ДОВІДНИКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

51. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Т. 10. С. 233.
52. Longman Dictionary of English Language and Culture. England, 2005. 688 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

53. Грішем Дж. Адвокат негідників / пер. з англ. Т.Ткалюк. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2016. 400 с.
54. Grisham J. Rogue Lawyer. New York : Doubleday, 2015. 386 p.